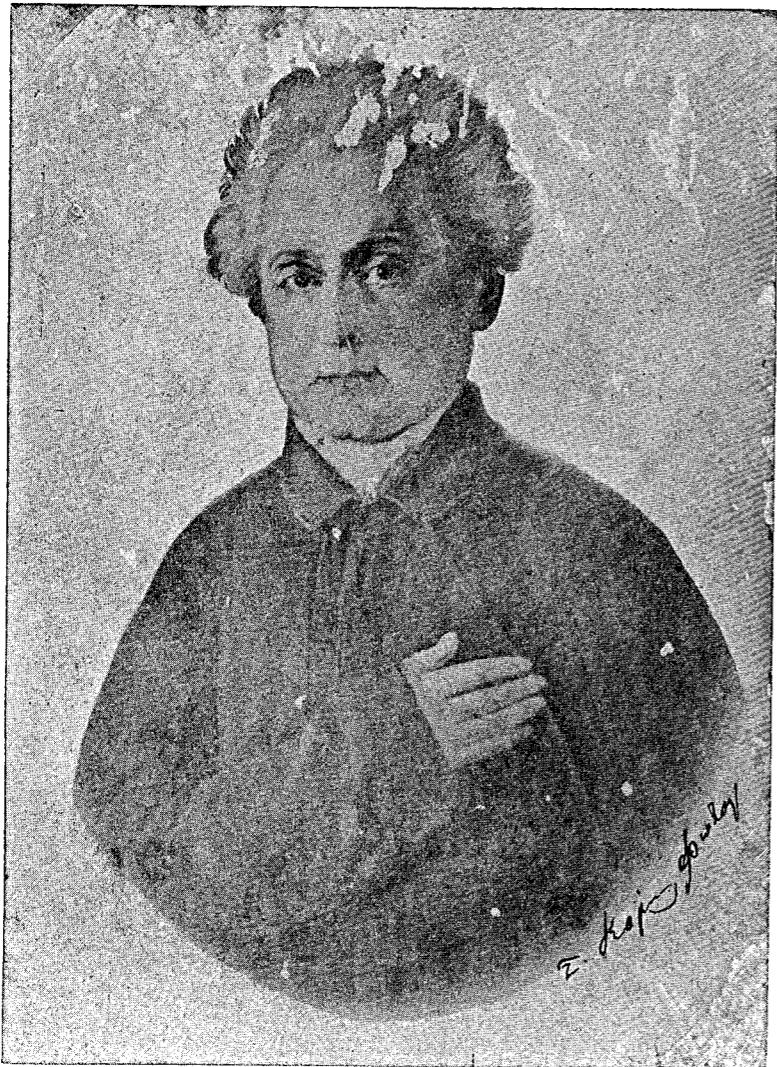


ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

30 ΜΑΪΟΥ 1902

Σ Ο Λ Ω Μ Ο Σ



Σ. Σολωμός

Έκ φωτογραφίας παλαιᾶς εἰκόνος.

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

Καθὼς τὴν ὥρα τὴν ἀπόβροχη,
Ποῦ τὴ φωτίζει ἑψτάχρωμο τὸ θεῖο δοξάρι,
Μ' ὅλῃ τὴν ὁμορφιά του τὴν ἀπόκοσμη,
Μ' ὅλῃ τὴν οὐρανόσταλτή του χάρη,

Λάμποντα στεριές καὶ πέλαγα,
Μαζί, σὲ μὰν ἀθάνατη λαμπράδα,
Ἐποι καὶ σύ, τραγονδιστή μουν ἑψτάχρωμε,
Ζώνεις ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν Ἑλλάδα.

Εἶνε δὲ σκοπός σου, ἀλήθεια, ἀθάνατος,
Τῆς Ἱριδος τὰ χρώματα ζοῦν στὸ σκοπό σου,
Μιὰ Μοῖρα ποῦ γεννοῦσε λιονταρόναρδονς
Φώναξε καὶ σὲ σένα — Φανερώσον! —

Κι ἐνῷ στεριές καὶ πέλαγα
Τὰ σκέπαζαν τὰ σύγγεφα τὰ μαῦρα,
Πρόβαλες σύ, καὶ μὲ τὸ φῶς σου ἀλαφροχύμηκε,
Στὴ χώρα τὴ βαρύγγωμη, κ' ἡ αὔρα

Τῆς Λευτεριᾶς, δπον βαφτίστηκε
Μέσ' στὰ βαθειὰ ποτάμια τῶν αἰμάτων,
Τῆς Λεφεριᾶς ποῦ τὴν τραγούδησες πρωτάκονστα
Στὴ Λύρα τῶν ἑψτὰ χρωμάτων.

Κι ἀκόμα δρόμους φάτισες,
Δρόμους καὶ δρόμους ἄγοιξες τριγύρω,
Κ' ἡ αὔρα ποῦ μιὰ μέρα πρωτοσκόρπισες
Ἐγινεν εὐδαίδια κι ἔγινε μῆρο,

*Kí ἀνάδωσε, κί ἀπλώθηκεν,
—Ω! τὰ Μαγιάποιλά σου τὰ αἰώνια! —
Ποῦ λέει κανεὶς κ’οἱ πέτρες πῶς ἀνθίζουνε,
Ποῦ λέει πῶς λουλουδίζουν καὶ τὰ χιόνια...*

*Kí ἀκόμα κόσμους φάτισες,
Τὸν κόσμους τῆς ψυχῆς τὸν κοιμισμένους,
Τὸν εὐγενῶν, τῶν ἔρων, τῶν ἀδύνατων,
Ποῦ τὸν θαρροῦν οἱ ἀνίδεοι γιὰ δένουν,*

*Τὸν κόσμους τῆς Φαρμακωμένης σου,
Καὶ τῆς φτωχῆς Μαρίας, ποῦ προβάνει
Κάτ’ ἀπ’ τὴν νύχτα τῇ γλυκεῖᾳ καὶ τὴν ἀστρόφεγγη,
Δίγη δροσιὰ νὰ πάρῃ ἡ μαραμένη..*

*—Ω! τὴν ἀγάπη ποῦ τὴν ξύπνησες
Μὲ τὴν δλόφωτή σου Λύρα,
Ποῦ τῆς ἐφόρεσες μιὰν ἀφθαρτη
Καὶ μιὰν ἀσύγκριτη πορφύρα,*

*Kí ὅταν τὴ δύστυχη τὴν ἔσυρες
Στὴν κολασμένη ἀπάνω κλίνη,
Στάνταριασμένο μέτωπο τῆς ἔβαλες
Τὴν ἀκοιμάτιστη γαλήνη!*

*Kí ἀκόμα, ὡς μάγε εσύ, ζωτάνεψες
Τὸν κόσμο ποῦ ποτὲ δὲν ἐγεννήθη,
Καὶ ζῆ μέσα στὰ δάση τὰ βαρήσκιωτα,
Καὶ μέσ’ στῶν ὠκεανῶν τὰ βύθη,*

*Kí ἔνα ἀντιφέγγισμα ἀφησες
Στὰ πλιὸ κρυφὰ κι’ ἀπόξενα ἐδῶ κάποι,
Τὸ μελιχρό σου τ’ ἀντιφέγγισμα, ποῦ ἥμέρωσεν
Ως καὶ τὴν ἄγρια νύχτα τοῦ θανάτου...*

*Kí ἀν πορφυρώνη ἀκόμα ἡ λάμψη σου
Χαλάσματα κι’ ἐφείπια καὶ συντρίμμια,
Κάποιων ναῶν μόνον σκορπίσματα
Τέτοια πανίερη ἔχουν γύμνια,*

*Κάποιων ναῶν τὰ μάρμαρα,
Ποῦ μοναχὰ ἔνας ὑμρος τὰ σαλεύει,
Τοῦ φεγγαριοῦ ποῦ τ’ ἀργυρώνει ἀλαφροφίλητα,
Τοῦ ἥλιου τοῦ χρυσοῦ ποῦ τὰ χαιδεύει..*

*Καὶ τόρα ποὺς θὰ τραγουδήσῃ σε;
Ποὺς ἥχος, ποὺς ρυθμὸς θὲ νὰ σὲ φάλη;
Δὲ μοιάζει δ’ στίχος μας τὸ στίχο σου τὸν ἀχραντο,
Πᾶχει πατρίδα κάποιαν ἄλλη...*

*Τὸ φῶς ἐσὸν εἶσαι τὸ ἀνιστόρητο,
Τῆς Ἱριδος τὰ χρώματα λάμπονν σὲ σέρα,
Δόξα στὰ μάτια μόνο ποῦ σὲ βλέπουνε,
Στὰ χεῖλη ποῦ μπροστά σου εἶνε κλεισμένα!*

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ



ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Χάρις είς τὴν εὐγενή προθυμίαν Κερκυραίου ποιητοῦ εἰμεθα κάτοχοι συλλογῆς μεταφράσεων τῶν σημαντικότερων Ἰταλικῶν ποιημάτων τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ μετ' εἰσαγωγικῆς μελέτης ὑπὸ τοῦ πρὸ διλίγου ἀποθανόντος ἐργάτου τῶν γραμμάτων Γεωργίου Καλοσγούρου.

Ἡ κατωτέρω μελέτη τοῦ Καλοσγούρου ἀναλύουσα συνθέτει τοῦ Σολωμοῦ τὸ ἔργον, καὶ ἀνοίγει εἰς αὐτὸ δώρους καὶ ὑψηλοὺς ὁρίζοντας. Ὁ Καλοσγούρος ἐμελέτησε τὸν Σολωμόν, ἐσχέτισε τὸ ἔργον μὲ τὸν ἀνθρωπὸν καὶ ἡδύνηθη νὰ ἰδῃ βαθείᾳ καὶ καθαρᾷ.

Βεβαίως ἡ μελέτη αὕτη ὅτι ἀναγνωσθῇ ἀπλήστως ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Παναθηναίων». Η γλῶσσα τοῦ Καλοσγούρου δὲν ἔικενται μέχρι φανατισμοῦ. Εἶναι ἵσως ἡ μᾶλλον ἀρμονικὴ δημοτικὴ, καλλιτεχνικὴ ἡμιτορύμεν νὰ εἰτωμεν, μὴ ἀνακόπτουσα τὸν ἀναγνώστην, οὔτε στενοχωροῦσα.

Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι ὅτι διαθήκη, τὴν δοποίαν καταλέίπει ὁ λόγιος Κερκυραῖος, σχετικὴ μὲ τὰς ἔργατας τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ, τὰς δοποίας ἔργατας δὲν τὸ ἔθνος σήμερον. Δι' αὕτης παρέχομεν ὠραῖον μνημεῖον τῆς τόσον εὐσυνεδήτου καὶ βαθείας ἐργασίας τοῦ ἐκλείψαντος ἀνδρός.

Γραμμένη ὡς σχεδίασμα μόνον, πρωρισμένον βεβαίως νὰ λάβῃ μεγαλείτεραν ἀνάπτυξιν, εἶναι ἐν τούτοις πλήρης καὶ ἐνδιαφέρουσα πολύ.

Ο π. Μαλακάσης ἔγραψεν εἰς τὸ τελευταῖον τεῦχος τῶν «Παναθηναίων» περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καλοσγούρου καὶ τῆς σπουδαίοτητος αὐτοῦ. Ἐδῶ, μαζῇ μὲ τὴν διαθήκην του αὐτήν, μὲ τὴν δοποίαν δικαιούμενης στὴν εἴτιμησε τὰ «Παναθηναία», σημειόνομεν διλύγα περὶ τοῦ ἀνθρώπου. «Τοῦ πολίτης ἐνάρετος, ποῦ διλόψυχα ἀγαποῦσε τὴν πατρίδα του, — μᾶς γράφει φύλος λόγιος ἐκ Κερκύρας— διδάσκαλος ποῦ ἐνέπτενεν εἰς τοὺς νέους θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ με ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀκλόνητον πίστιν, τὴν δοποίαν διδούσι εἰχεν εἰς τὸ μέλλον μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶχε τὴν τέχνην νὰ διαπλάτη καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδιὰ τῶν νέων, τοὺς δοποίους ἐδίδασκε καὶ οἱ δοποίοι τὸν ἐλάτευαν. Αἱ ἀρχαὶ του ἥσαν ἀρχαὶ ἐθνισμοῦ καὶ φιλοπατρίας. Ποτὲ ταπεινῶν συμφερόντων».

Ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἰταλικῶν ποιημάτων τοῦ Σολωμοῦ ὑπὸ τοῦ Καλοσγούρου, δημοσιεύομεν διλύγα μόνον σήμερον, ἐπιφυλαττόμενοι νὰ δώσωμεν τὰ λοιπὰ εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος

Σ. τ. Δ.

Εἶναι πολὺ ἀμφίβολο ἀν δημοσιεύματα τοῦ εἰδους τοῦ Σολωμοῦ μας καὶ μὲ τὸ ποιητικὸ τους περιεχόμενο, καὶ μὲ τὴ γλῶσσα ποῦ τὰ περιεντύνει, καὶ μὲ τὰ ἔξηγητικὰ προλεγόμενα ποῦ τὰ συνοδεύουν, βγαίνουν στὸ φῶς σὲ ὡρα κατάλληλη. Σημεῖα καθημερινὰ ὅχι ἀμφίβολα μαρτυροῦν δυστυχῶς πολὺ καθαρὰ διτὶ ἡ γενικὴ συνείδηση ὅχι μόνο δὲν ἔφθασε ἀκόμη σὲ βαθμὸν ἀληθινοῦ φωτισμοῦ, ἀλλ' ἵσως ποτὲ δὲν ἐστάθη τόσο σκοτισμένη ὡς πρὸς τὰ ζωτικάτερα ἐθνικὰ ζητήματα, ὅσο εἶναι σήμερα. Ποτὲ ἵσως ἡ σύγχυση, ποῦ χαραχτηρίζει πάντα τὸν μεταβατικὸν καιρούς, δὲν ἐφάνηκε τόσο τρανὴ ὅσο σήμερα. «Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβιρώτερα ζητήματα μας (πειός, ἡ καθαρολόγος ἢ ψυχαρικὸς ἢ ἀντιψυχαρικὸς θὰ τὸ ἀρνηθῆ;) εἶναι τὸ γλωσσικό. Ἡ σύγχυση τοῦ κοινοῦ μας εἶναι καὶ σ' αὐτό, καθὼς καὶ στὰ ἄλλα, στὸ ἄκρο σημεῖο τῆς.

Γράφουν δὲν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, κάποτε καὶ ἄνθρωποι σπουδαῖοι, καὶ σὲ κανένα ἀπὸ τόσα γραφόμενα, μικρὰ ἢ μεγάλα, δὲ βλέπεις νὰ ἔχωριζωνται θεωρίες, ἐνῷ δὲν τὰ ἀντιμαχόμενα μέρη ἐπρεπε νὰ θεωρήσουν αὐτὸ πρῶτο συμφέρον τους. Γιὰ τὸν καθαρολόγους ψυχαρικὸν καὶ ἀντιψυχαρικὸν εἶναι ἔνα, ἔνα γιὰ τὸν ψυχαρικὸν οἱ ἄλλοι δύο, γιὰ τὸν ἀντιψυχαρικὸν σημαίᾳ δικαιοσύνης καὶ ἡ δικονομία, καὶ κανεὶς ἀπὸ τὸν τρεῖς δὲ φροντίζει νὰ φωτίσῃ τὸ δυστυχισμένο τοῦτο ἔθνος συγκεντρώνοντας καθαρὴ καὶ ἔστερη στὰ οὐσιαστικά της σημεῖα τὴν θεωρία ποῦ προεβείει καὶ ὑποστηρίζει. Παντοῦ ἡ κοινὴ καὶ συχνὰ συχαιρεῖ ἀτμοσφαῖρα τοῦ ἀτόμου, καὶ διτὶ ποτὲ τῆς Ἰδέας καὶ τῆς Ἀλήθειας. Παντοῦ ἀντὶ φωτισμοῦ ἔνα σκότος, μία ἄγνοια, ποῦ τόσο περισσότερο φαίνεται παράξενη καὶ ἀνεξήγητη, διστὸ τὸ ζῆτημα εἶναι ἀνακανημένο ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, ἀν διτὶ περισσότερο, καὶ σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγράφτηκαν καὶ κριτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀρκετὰ νὰ φέρουν, ἀν διτὶ τὸ φῶς τὸ καθαρώτατο τοῦ ἥλιου καὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἔνα ἀσπρογάλιασμα νὰ μαρτυρά πῶς ἐπέρασε ἡ νύχτα γιὰ πάντα. Μὲ τόσην

ἐνέργειαν ὁ λίθαργος μένει καὶ βασιλεύει καὶ ἀληθινὸν Κοινὸν δὲν ὑπάρχει. Οἱ περισσότεροι, καὶ μεταξύ τους δὲ λείπονται πολλοὶ ποῦ θεωροῦνται σπουδαῖοι, μὲ θαυμασμὸ ἀποσκεπάζει κανεὶς κάθε μέρα, πῶς δὲν εἶναι καὶ εἰς τὸ «Αλφα. Αὐτὴ εἶναι ἡ θλιβερὴ ἀλλὰ ἀληθινὴ μας κατάσταση, καὶ θὰ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀποδεῖξῃ πέροντας ἔνα ἔνα δὲν τὰ μεγάλα πνευματικά μας ζητήματα, δῆσα προχωρῶντας στὴ λύση τους θὰ ἔσταιναν τὸ θεμέλιο τοῦ μέλλοντος, πῶς εἶναι σ' δὲν στὸν ἵδιο στάσιμο βάθμῳ ἡ συνείδηση. Ζητήματα Ἐθνικῆς Πολιτικῆς, Θρησκευτικῆς Ἀγωγῆς, δὲν καθέ μέρα σκοτίζονται περισσότερο, καὶ προβαίνουμε σ' δὲν ταφλὰ καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζουμε ποῦ πατοῦμε.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ζητήματα μας ποῦ φαίνεται καθαρὰ φιλολογικὸ καὶ μικρότερο, εἶναι ἡ μελέτη τοῦ μεγαλείτερου καὶ σημαντικότερου ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποιητάς μας, τοῦ Σολωμοῦ. Στοχάζονται μεροὶ πῶς ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Πολυλᾶ, ποῦ ἔχουσε πρῶτος ἀθάνατο φῶς σ' αὐτὴ τὴ μελέτη, ἔγινε πολλὴ πρόοδος. «Ημπρορεῖ νὰ μελέτη, ἔγινε πολλὴ πρόοδος. Ήμπρορεῖ νὰ συμβαίνῃ τοῦτο σὲ κάποια λίγα ἀτομα. Γιὰ τὸ Κοινόν, στοχάζομει ἐγώ, βασιλεύουν καὶ σ' αὐτὸ σκοτάδια πυκνά. Τὸ φῶς ποῦ ἀδηγοῦνται τὸν Πολυλᾶ ἔλειψε ἐμπτῆκαν στὴν Ἑλλάδα φιλοσοφήματα ποῦ τὸ ἔκρυψαν· πολλοὶ ποῦ τὰ δέχτηκαν, δὲν ἐφρόντισαν ποτὲ νὰ γνωρίσουν τὰ παλαιότερα κ' ἔφερε τοῦτο παρανοήματα, ποῦ καθεμέρα μπερδεύουν περισσότερο χωρὶς νὰ φωτίζουν. Ετοι πλέοντας στὸρε χωρὶς νὰ πειφάνεια τῆς ψυχῆς, ὡς τὴν ὑψηλότερη καὶ ἀληθινότερη ἐκείνη κορυφή, διποὺς ἡ Τέχνη τολμηρὰ διαπερᾶ μέσα στὸ βυθὸ τῆς ψυχῆς καὶ μᾶς ἀνεβάζει σὲ ὑψη διποὺς δὲν ἐφθασαν παρὰ οἱ Μεγάλοι καὶ μοναχὰ θὰ τὸ νοήσουν οἱ Μεγάλοι.

Χωρὶς βάθος οὐσίας, ἀλλὰ ζωντανὰ καὶ διορφα εἶναι τὰ Σονέτα στὸν Παῦλο Μερκάτη, Γιὰ γάμο, καὶ τὸ Ρόδο, διποὺς δραία εἶναι ἡ ἀνεπιτήδευτη χάρο, ἀγνὸ καὶ ἀδολο τὸ αἴσθημα τῆς φύσης, καθαρὲς οἱ εἰκόνες, πλούσια καθὼς πάντα καὶ ζωντανὴ ἡ φαντασία. «Ἄν διποὺς ήθελε στοχασθῆ νὰ διατυπώσῃ τὴν ἐμπνευσή του τότε ἐλληνικά, θὰ εἰχαμε πλούτισμένο τὸν Παρνασσό του μὲ δραία ποιήματα τοῦ εἰδους τῆς Εανθούλας, τῆς Ευρυκόμης, τοῦ Όνειρου, διποὺς ἡ Ἱταλικὴ χάρο γίνεται ἐλληνικὴ μὲ τρόπο ποῦ τὸ ἔνεο στοιχεῖο συγχωνεύμένο θαυμαστὰ δὲν φανερώνεται παρὰ στὸ μάτι τὸ πάρα πολὺ γυμνασμένο.

κία, ὅταν ἐσπούδαζε στὴν Ἰταλία, ὡς τὰ ὑστερα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν Κέρκυρα. «Ἐχουν δὲν θερμότητα καὶ ζωή, δείχγουν δὲν τὸν ἔξαιρετικὸ πλοῦτο τῆς φαντασίας του, καὶ διμως οὐτε ἔνα, καθὼς μαρτυροῦν οἱ πρώτοι ἐκδότες, προώριζε ὁ ποιητής γιὰ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Τὰ περισσότερα εἶναι αὐτοσχεδιάσματα, παιγνίδια μὲ φύλους ποῦ ἵσως ἐλησμονοῦσε, καὶ καθὼς δὲν ἐκρατοῦσε ὁ ἵδιος σημείωση, δὲν ὑποψιάσθηκε ἵσως ποτὲ πῶς μίαν ἡμέρα θὰ συναχθοῦν σὲ μίαν ἔκδοση. Στὴν Κέρκυραν ἀνθρωποὶ πολὺ δοφοὶ καὶ πολὺ ἄξιοι νὰ κρίνουν, ἔξεδιάλεξαν τὰ καλλίτερα καὶ σημαντικώτερα. Κακὸ δὲν θὰ εἶναι νὰ μεταφρασθοῦν μίαν ἡμέρα δὲν δῆσα ἐκεῖνοι στὴν ἐκλογήν τους ἀπέκλεισαν. Ἀλλ' αὐτὴ μοῦ ἐφάνηκε τόσο εοφήνωστε ἔκρινα νὰ τὸν ἀκολουθήσω καὶ δὲν ἀφῆσα παρὰ δύο ἀμετάφραστα, τὸ Μυστικὸ Δέντρο, παλαιὸ ξανάπλασμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Carmen Seculare, καὶ μίαν Ὁδὴ στὴν Ἀφροδίτη ποῦ εἶναι ὠραιότατη, ἀλλὰ πολὺ δύσκολη νὰ μεταφρασθῇ χωρὶς νὰ πειραχθῇ ἡ ζωηρὴ χάρο τῆς Ἰταλικότατης μορφῆς της. «Ἐπιμυμοῦσα νὰ τὴν μεταφράσω καὶ αὐτήν, ἀλλὰ ἡ δυσκολία τῆς δομοκαταληξίας, φτωχῆς περιστὰ ἀπὸ κάθε ἀλλή στὴ γλῶσσα μας, μ' ἐσταμάτησε.

«Ἡ ἀξία τῶν ἀλλων, δῆσα ἐμετάφρασα, ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ποίηση ποῦ δὲν δὲν ἔχει βάθος οὐσίας καὶ διμως εἶναι γεμάτη χάρο καὶ αἴσθημα καὶ φαντασία ποῦ γγίζουν τὴν ἐπιφάνεια τῆς ψυχῆς, ὡς τὴν ὑψηλότερη καὶ ἀληθινότερη ἀκούμερης ἀρπαγμένους ἀπὸ σημειώνες θεωρίες Θετικισμοῦ, Νιχιλισμοῦ, «Λισιμοῦ κτλ., νὰ ὑμνολογοῦν ἔναν Ποιητὴ ποῦ ἡ Ἐθνική, ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ του Πίστη ἡτον καθέ μέλλοντος διαπερᾶ μέσα στὸ βυθὸ τῆς ψυχῆς καὶ μᾶς ἀνεβάζει σὲ ὑψη διποὺς δὲν δέντο παρὰ οἱ Μεγάλοι καὶ μοναχὰ θὰ τὸ νοήσουν οἱ Μεγάλοι.

*

«Ἐγραφε καὶ αὐτοσχεδίασε δολωμὸς ἀρκετὰ Ἱταλικὰ ποιήματα ἀπὸ τὴ μικρή του ἥλι-

Καὶ στὴν Ἰταλικὴ μορφή τους, ἐνῷ αὐτὴ διατηρεῖ ὅλα τὰ τεχνάσματα τῆς ὑπερβολικὰ καλλιεργημένης ἐκείνης γλώσσας, δὲ σοῦ ἀφίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ ζητημένου, ποῦ χαραχτηρίζει πάρα πολλὰ ἔργα τῶν Ἰταλῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ. Κατόρθωμα αὐτὸ τῆς θερικῆς ψυχῆς τοῦ Σολωμοῦ, καὶ βέβαια παρὰ σὲ κάθε ἄλλο Ἰταλικὸ ποίημά του τῆς ἐποχῆς ποῦ αὐτοσχεδίαζε στὴ Ζάκυνθο, ὁμοίζει σ' αὐτὸ ὅ δρυθή κρίση τοῦ Πολυλᾶ. «Ἡ ποίηση τῶν συγχρόνων του Ἰταλῶν, ἀν ἔξαιρεθῇ ὁ Μανζώνης, ὁ δοποῖος δὲν ἔλαβε ἀξίους συνεργοὺς εἰς τὴν φιλολογικὴν ἀναμόρφωση, εἶναι ἔνα λαμπρὸ ἔναντι φασμα τῆς λατινικῆς τέχνης. Ὁ ἄνδρας ὁ Σολωμὸς ἡταν διπάδος ἐκείνης τῆς σχολῆς, ὡς πρὸ τὸν χαρακτῆρα τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ὑφους ἄλλ' ὡς πρὸ τὴν οὐσία φαίνεται μὲς τὰ ποιητικά του Ἰταλικὰ δοκίμια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, μία σεμνότης ὅλη ἐλληνική. Ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἡμποροῦσε νὰ φανερωθῇ μὲ ἀνάλογη καθαρότητα, παρὰ σὲ μία γλῶσσα ὥστα τὴ δική μας, ἡ δοποία σώζει ἀκόμη ἀνέγγιχτα τὰ φυσικά τῆς κάλλη.»

Στὰ Ἐπιγράμματα τοῦ Φραΐζερ καὶ τῆς Alice Ward (1853 — 54) ἀναγνωρίζεται ὁ ποιητής τῆς ἄδολης φιλίας καὶ τῆς ἀγνῆς παρθενίας, αἰσθημάτων ποῦ ἡ προχωρημένη τότε ἡλικία τοῦ ποιητῆ καὶ ἡ σοβαρὴ μελέτη τῆς φιλοσοφίας τῆς τέχνης, ὅχι μοναχὰ δὲν ἐμάρανε καὶ δὲν ἐπείραξε ποσῶς, ἀλλὰ τὰ κατέστησεν ἀλιότερα, καθαρότερα, ποιητικάτερα, τόσο ποῦ δὲν ἡμπορεῖς, μᾶλιστα στὴν παράσταση τῶν παρθένων του, νὰ μὴ μυμηθῆς τὸν ποιητὴ τοῦ Φριδολίνου. Γέροντες Κερκυραῖοι θυμωνται ἀκόμη αὐτὴ τὴν ἄδολη, ἀγνή, ποιητική του διάθεση, ποῦ ἔχωτερικενεὶ ἀζήτητα ὁ ποιητής καὶ ποῦ ἡταν ἡ ἴδια μὲ τὴν οὐρανικὴ ἡσυχάτατη ἀναγάλλιαση ποῦ ἐπλημμύριζε τὴν ψυχή του θεωρῶντας τὲς ἀσύγκριτες φυσικὲς ὡμορφάδες καὶ τὴ γαλήνη τοῦ οὐρανοῦ τῆς Κερκύρας. Ἡ ἄδολη αὐτὴ διάθεση, μπορεῖ νὰ σκεπάσῃ, μοῦ φαίνεται, τὸ ἐλάττωμα ποῦ παρατηροῦσε ὁ Πολυλᾶς στὸ δεύτερο ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα, ὅπου ἡ ὑγεία προσωποποιεῖται ἔξαφνα στὸν δύο ὑπερεργούς στίχους τῆς Ζάκυνθος (1818 — 28) εἶναι καὶ τὸ Πέσιμο τοῦ Ἐωσφόρου. Πλούσιο εἶναι αὐτὸ τὸ Σονέτο γιὰ τὴν ἀντίθεση, πηγὴ λαμπρῆς ὡμορφάδας στὴν τέχνη, δταν ἀρμονικὰ ταιριάζει τ' ἀντίθετα ὁ λόγος καὶ πνέει συμμετρημένο τὸ αἰσθημα. Κόλαση καὶ Παράδεισο, Θεία Δίκη καὶ Εὔσπλαγχνα, τὸ πέσιμο τοῦ περήφανου μέσα στ' ἀτελείωτο

σκότος καὶ ἡ θλιμμένη Θεὰ μὲ τ' ἀθάνατο Ζαφεῖρι, ὁ ξαφνικὸς χαμός τῆς διορφιᾶς τοῦ πρώτου μὲ τ' ἀγριοκοίταμα τοῦ τρόμου, καὶ τῆς ἄλλης τὰ σεμνὰ κρυμμένα στὴ σκέπη καὶ τὸ θεῖο παράπονο, στὰ δύο εἰκονικώτατα μέρη τοῦ λαμπροῦ ποιήματος φαίνονται ἀντίθετα μὲ πολλὴ προσοχὴ μελετημένα καὶ ξυγισμένα. Καὶ δημοσίς κι' αὐτὸ τὸ Σονέτο εἶναι αὐτοσχεδίασμα. Ἐξαίρετα Ἰδανικεύματα τῆς συγγενικῆς καὶ τῆς φιλικῆς ἀγάπης καὶ ὑμνήματα τῆς ἡθικῆς ἀρετῆς εἶναι καὶ τὰ ἄλλα δύο τῆς Στυλιανῆς Μαρκῆ καὶ τοῦ Στυλιανοῦ Μαρκορᾶ, πλούσια καὶ αὐτὰ ἀπὸ πλαστικὴ φαντασία καὶ ἀπὸ αἰσθημα γλυκὸ καὶ πονεμένο. Ὁ Στυλιανὸς Μαρκορᾶς ἡταν ἀδελφὸς πρωτότοκος τοῦ αἰσθηματικοῦ ποιητῆ τοῦ Ὁρκου καὶ τόσων ἄλλων ὀρθαίων ποιημάτων, καὶ ἀγαποῦσε κ' ἐκείνος τὴν ποίηση καὶ ἔγραψε στίχους, λέγει ὁ Π. Κουαρτάνος, ποῦ ἔλαβαν δίκαιον ἔπαινο ἀπὸ τὸ Σολωμό. Ὁ νέος ἀπέθανε τὴν 17/29 τοῦ Ἀπριλίου 1852 στὲς ἡμέρες τοῦ Πάσχα, ποῦ ὁ Σολωμὸς ἐσυνηθοῦσε νὰ πηγαίνῃ στὴν ἔξοχη τῆς Κερκύρας ἀποφεύγοντας στὴ γαλήνη τῆς τὸν ἀπερίγραπτο θόρυβο, τοὺς κρότους τῶν πυροβολισμῶν καὶ τὸ θέαμα τῆς σφαγῆς τῶν ἀρνιῶν ποῦ βάφει μὲ αἷμα ὅλες τὲς θύρες καὶ τοὺς δρόμους τῆς πολιτείας στὲς καρδιμόσυνες ἐκείνες ἡμέρες. Γιὰ τοῦτο λέγει στὸν ὑπερο στίχο τοῦ σονέτου:

Ἐλείστα, καὶ δὲν είδα τὸ στερνὸ κλινάρι.
Ἄς μοῦ συγχωρεθῇ ἔδω μία παρέκβαση ἵστορικὴ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποῦ ἄλλοι ἵσως δὲν θὰ φρόντιζαν νὰ κοινοποιήσουν καὶ δὲ θὰ εἶναι ἵσως ἀνώφελη συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν ἔργων καὶ τῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς τοῦ Σολωμοῦ, καθὼς καὶ τῶν λαμπρῶν ἡθικῶν στοιχείων ποῦ τότε ἐτίμησαν τόσον τὴν Κέρκυρα. Ἡ παράσταση τοῦ ὑπεραισθητοῦ εἰς τὸ Σονέτο δὲν εἶναι κοινοτοπία. Σὲ διάφορα γράμματα τοῦ Ἰακώβου Πολυλᾶ πρὸς τὸ φίλο τοῦ Κάρολο Μάνεση τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου τοῦ Στυλιανοῦ, δταν ὁ Πολυλᾶς ἔμενε στὴ Νεάπολη, ὁ Στυλιανὸς δνομάζεται συχνὰ «ὅ ἀγγελικὸς νέος», καὶ ὁ Πολυλᾶς σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐμελετοῦσε κ' ἔσυνθεσε ἔνα Ἐλεγεῖο σὲ δεκαπενταύλαβους στίχους, ποῦ δὲ γνωρίζω ἀν σώζεται στὰ ἰδιόγραφά του. Στὰ γράμματα δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ ἡδεῖα τοῦ σχεδίου καὶ λίγοι στίχοι, καθὼς τὸ μαρτυροῦν τὰ ἀκόλουθα.

«Ἀνάμεσα σ' ἄλλα ἐπρότευε ἡ ἐλπίδα νὰ σοῦ κοινοποιήσω τὸ Ἐλεγεῖο δποῦ ἔχω σκοπὸ νὰ ἀφιερώσω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀγγελικοῦ φί-

λου σου. Ἔως τὴν ὡρα δὲν ὑπάρχει στὴν ψυχὴ μοῦ παρὰ ἐν ἀμιορφο σχέδιο, δποῦ ἐσὺ καὶ ὅποιος καθὼς ἐσὺ τὸν ἀγάπησε, ἥθελε τὸ καλοδεχθῆ. Εἰς ἔνα δραμα, ἐκείνος δποῦ γράφει βρίσκεται εἰς τὸ Κοιμητήριο καὶ ξάφνου ἀκούει

Ἐδρες τὸν τάφο ποῦ ἀγαπᾶς καὶ τίμησε τὸν δάκρυα. Ζώντας δποῦ σ' ἀγάπησε τὸ δάκρυ σου γυρεύει τὸ δάκρυ σου ποῦ τοῦλεψε στὴν κλίνη τοῦ θανάτου.

Υπακούοντας ἔρευνη τὸν τάφους καὶ βρίσκει ἀναπάντεχα τὸ ὄνομα τοῦ. Εἰς τὰ λόγια δποῦ ἐκείνος δποῦ γράφει στρέφει πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν ἀπόκριση τοῦ πνεῦμα τοῦ θέλει περιέχεται ἡ οὐσία τοῦ Ἐλεγείου. Στὸ χρόνο τὸ ποίημα ποῦ ἐδοξολογοῦσε τὴ μνήμη τοῦ «ἀγαθοῦ Νέου» ἥτον τελειωμένο. Σ' ἄλλο γράμμα δ Πολυλᾶς ἐξηγῶντας τοῦ Μάνεση ἔνα μέρος του, γράφει. Ὅσο γιὰ τὸν τρίτο στίχο, ἴδιον τὸ νόημά του. Δὲν ἀφήσα χνάρι στὴ ζωὴ, δὲν ἡμπόρεσα νὰ κάμω τίποτε γιὰ τὴν πατρίδα μου.» Εἶναι αὐτὸς ἔνας ἀπὸ τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς του, καθὼς τὸ ἐκφράζει τὸ ἄχ! Τὸ ὑψηλὸ θέαμα ἐκείνου τοῦ καθαροῦ ἐνθουσιασμοῦ εἶναι ἡ χρυσῆ πύλη ἀπὸ τὴν διούντα τὸ πνεῦμα τοῦ Νέου ἔνοιγει τὸ λαμπρὸ μέλλον, πρὸς τὸ δποῖον εἶναι ἡδη κινημένος ἔνας λαός, ἀφ' οὗ μία φορὰ ἔφθασε νὰ ἀγαπήσῃ τὸ καλὸ καθ' ἔαντο, ἀπολύτως, δίχως ν' ἀποβλέπῃ σὲ κανένα κοσμικὸ τέλος.»

Ο Σολωμὸς εἶχε στενὴ καὶ παλαιὰ φιλία μὲ τὸν πατέρα τοῦ Στυλιανοῦ. Μαρτυροῦν τὴν θεριμότητά της δύο ὀρθαίων γράμματά του στὸν ἄνδρα γραμμένα ἀπὸ τὴν Κέρκυρα τὸ 1830 καὶ 1831. Κατέχω καὶ ἀπ' αὐτὰ ἔνα ἀντίγραφο καὶ μὲ τὴν ἀδεια τοῦ Γ. Μαρκορᾶ εἶχα καταχωρήση στὴν Ἐστία σχεδὸν δλο τὸ δεύτερο καὶ μέρος τοῦ πρώτου. Συμπληρώνω ἔδω τὴ δημοσίευση τοῦ πρώτου παραλείποντας μόνο ἔνα ἀσήμαντο μέρος του. Εἶναι χαραχτηριστικότατο. Τὸ καμικὸ πρόσωπο ποῦ μελετεῖται στὸ τέλος εἶναι δ Ροΐδης -- «Ἀγαπήτε μου Γεώργιε! Νὰ μὴ μ' εὐχαριστήσουν τὰ νέα σου; Παραμύθια! παραμύθια! Τὰ διάτρεξα μάλιστα μὲ τὰ μάτια ἀχόρταγα, καὶ τὰ διάβασα μάλιστα μ' ἐκείνη τὴν εὐχαρίστηση ποῦ διαβάζει κανεὶς ἔνα λαμπρὸ βιβλίο τυπωμένο μὲ καθαρότατους χαραχτῆρες, καὶ ἔτσι θὰ κάνω πάντα.

— Ἐκείνο τὸ παιδάκι μὲ τὸ ὡραῖο τοῦλημρὸ κεφάλι (ἴσως ἐννοοῦσε τὸ Στυλιανὸ) τὸ καρτεροῦσα ἀπὸ μέρα σὲ μέρα στὴ σκο-

τεινὴ φωλιά μου καὶ μ' ἐγέλασε εὐχάριστα ἡ ἐλπίδα μ' ἀρέσει δημοσίη νὰ πιστεύω πῶς δεθὰ θελήσῃ νὰ μὲ γελάσῃ μία ἄλλη ποῦ θρέψω φιγούρα γι' αὐτό. Μοῦ εἶναι γι' αὐτὸ ἐγγυητῆς ἐκείνη ἡ φυσιογνωμία του καὶ ἡ ἀνατροφή ποῦ σεῖς θὰ ἔρετε νὰ τοῦ δώσετε. Μόλις ξανάρθης ἔδω (ἄχ! ἀς εἶναι γλήγορα!) αὐτὸς καὶ ἡ Ελενίτσα θάρθουν ἔδω σ' ἐμένα καὶ θαύρουν καὶ ἄλλα παιδάκια, καὶ θὰ χορέψουν δλα καὶ θὰ κάμουν τρέλλες, δσες θελήσουν, κ' ἐγώ στὴ μέση τους!

Καὶ σὸν τί κάνεις; Γράφεις τίποτε; Εἶναι γλυκὰ στὴν ησυχία τοῦ μικροῦ δωματίου του νὰ φανερώνῃ κανεὶς δτι μέσα λέγει ἡ καρδιά. Ὡς καὶ ἡ ἡδεῖα τοῦ ἐπαίνου, δταν παρουσιάζεται ὑπερβολικά, ταράττει ἐκείνη τὴν ἡδονὴ καὶ κάποτε σπρώχνει καὶ στὰ χειρότερα. Αὐτὴ ἡ ἡδονὴ πρέπει νὰ εἶναι καθαρή. Πόσο χαίρομαι ποῦ δὲ σὲ βασανίζει δ στοχασμὸς κανενὸς νέου εἰδονς. «Ε! καύμενοι ἔμεις! Ἄν γιὰ φύσις θελήσῃ, ἡ δουλειὰ θὰ πάγια καλά δν δχι, δσο καὶ ἀλλάξῃ δρόμο κανεὶς δὲ θ' ἀλλάξῃ παρὰ τρόπο παραδαρμοῦ. Ὁ ἀνθρώπος βρίσκεται στὴν περίσταση ἐκείνου τοῦ λαμπροῦ ἀνθρώπου ποῦ προσπαθοῦσε νὰ προφέρῃ γιὰ τὸ στίχο του τὴ λέξη Ciancie, καὶ δὲν εὑρίσκει τρόπο, ἔλεγε πάντα Zianzie, ἀν καὶ εἶχε μείνη μία δεκαριά χρόνια στὴν Τοσκάνη. Καταλαβαίνοντας ἀπὸ τὰ γέλοια τῶν ἄλλων πῶς δὲν ἐπήγαινε καλά, ἀδοκίμασε ἀλλο δρόμο καὶ εἶπε Zianze. Καὶ ἀκολούθαει αὐτὸς νὰ κανένα κοσμικὸ τέλος.»

Τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ Σολωμοῦ δ Γεώργιος ἐξεφώνησε στὸ νεκρό του ἔνα σύντομον ἀλλ' ὀρθαῖον ἐπιτάφιο λόγο.

* *

«Ἄξιο τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθημάτος τοῦ Σολωμοῦ εἶναι καὶ τὸ Σονέτο στὸ Φόσκολο μὲ τὸν πόνο τῆς ὠρφανεμένης πατρίδας καὶ μὲ τὴν ὑστερηνὴν εὐχή του. Ἀπομένουν τέσσαρα ἀξιόλογα ποιήματα τῆς πρώτης νεανικῆς ζωῆς τοῦ Σολωμοῦ στὴν Κρεμώνα, δποῦ ἐσπούδαζε, γιὰ νὰ φθάσουμε στὰ λίγα ἄλλα πολὺ σημαντικὰ

τῆς ὁριμῆς τέχνης του. Φαίνεται λαμπρὸν καὶ σ' αὐτὰ ἡ πάντα εὐρετικὴ φαντασία του, πρόθυμη πάντοτε νὰ ὑπηρετήσῃ ἀρμονικὰ τὸ λογισμὸν ποὺ σηκώνεται στὸν αἰλίθεα τῶν θείων ἰδεῶν. Ἡτον 15 — 18 χρονῶν καὶ ἥταν ἀπὸ τότε τολμηρὰ τὰ λυρικά του πετάματα ποὺ ἐπρομηνοῦσαν τὸν ὑψηλὸν συνθέτη τοῦ Ὑμνου, καὶ τῆς Μοναχῆς. Ἡ τάση πρὸς τὸ ὑψός τῶν θυηρικῶν νοημάτων φαίνεται δυνατὴ ἀπὸ τότε. Μὲ τὸν «Κατασκευαστὴ τῶν δργάνων» ποὺ μᾶς πετῷ μονομιᾶς καὶ πᾶς μᾶς βαστᾷ ἀβίαστα ἀπὸ τὸν πρῶτο ἔως τὸν ὑστερὸν στίχο στὴ θεῖκὴν ἀρμονία τῶν ἀστρων! Καὶ πᾶς μᾶς τὸν λησμονῶντας δλότελα τὸ βαρύ μας σῶμα ἐλαφροκίνητοι στὰ φτερὰ τῆς ζωντανῆς πλαστικῆς φαντασίας διαβαίνουμε τὸν ἵδιον αἰλίθεα στοὺς μυστικὸὺς ὕμνους τοῦ «Λειτουργοῦ τοῦ ὑψίστου γιὰ πρώτη λειτουργία!» Καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ μὴ κινήσῃ τὸν θαυμασμὸν μου πρόστα στὴν τρυφερὴ ἀκόμη ἐκείνη ἡλικία του ἡ Ὁδὴ γιὰ πρώτη Λειτουργία, ποὺ μᾶς φανερώνει εὐθὺς ἀπὸ τὴν πρώτη στροφή της πόσο οἰκειωμένος ἦτο βέβαια ἀπὸ πολὺ πρὸ τὸν μὲ τὸν ὑψός τῆς Ἐβραϊκῆς Γραφῆς. Σ' αὐτὴ τὴν Ὁδὴν ἐδιατήρησα ὅσο μποροῦσα στὴ μετάφραση τὸ μέτρο τοῦ πρωτοτύπου μὲ διεστὲς διμοικαταληξίες του, μαραζάνοντας μόνο τέσσαρας ἀπὸ τοὺς στίχους κάθε στροφῆς, ποὺ δίχως αὐτὸν γιὰ τὸ μεγαλήτερο μάρκος τῶν λέξεών μας ἡ δὲ θὰ ἥτο κατορθωτὴ ἡ μετάφραση ἡ δὲ θὰ εἶχαν τὸ βάρος τοῦ πρωτοτύπου. Ἀπὸ τὴν πλούσια, ζωντανή, θερμὴ ἀλλὰ καὶ ἥσυχη καὶ γαληνὴ ἐντύπωση τῶν στροφῶν αὐτῆς τῆς φόδης ποὺ δείχνουν σημαντικὰ ἀπὸ τότε πᾶς ὁ ποιητὴς ἥτον γεννημένος γιὰ τὲς ὑψηλὲς σφαῖδες τῆς τέχνης, «πόσο εὔκολα ἐπετοῦσε στὰ ὑψη, πόσο ἐλεύθερα ἀνέπνεε εἰς αὐτά,» ἡμιποροῦμε ὡραῖα νὰ περάσουμε στὰ σημαντικώτερα ἔργα τῆς ὑστερινῆς του δεκαετίας, ὡστε νὰ φανῇ ὅτι ἡ μετάβασή του ἀπὸ τὴν ἐνστιγματικὴν ἐμπνευση στὴν ὑψηλὴν σφαῖδα τῶν Γερομανικῶν θεωριῶν τὰς ἀρχὰς τοῦ περασμένου αἰῶνος, ἔγινε φυσικὴ καὶ ἀβίαστη.

**

Πολὺ μεγάλο εὐτύχημα ἐστάθη γιὰ τὴν Ἐλλάδα νὰ γεννηθῇ ἔνας ποιητὴς τόσο μεγάλος καὶ βαθὺς στὰ πρῶτα πατήματά της στὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ πολὺ μεγαλήτερο δυστύχημα ὁ χαμὸς τῆς διαλεκτότερης ἔργασίας του. Τὰ πολὺ λίγα δυστυχῶς πυητικὰ ἔργα τῆς

ὑστερινῆς ἐποχῆς του, οἱ λίγες σελίδες τῶν στοχασμῶν του, καὶ οἱ οὐσιαστικώτατες σελίδες τῶν προλεγομένων τοῦ Πολυλᾶ εἶναι βέβαια ἀρκετὰ νὰ μᾶς δεῖξουν ὃς ποὺ ἀνέβαινε τὸ πνεῦμα. Ἄν δημοσίευνταν ὅλα ὅσα στοὺς ὑστερούς χρόνους του εἶχε προφθάση νὰ καταστρώσῃ, ἀν οἱ φύλοι του καὶ αὐτὸι εἶχαν φροντίση νὰ μᾶς παραδώσουν σὲ τόμους ὀλόκληρους τοὺς θησαυροὺς ποὺ «πλουσιοπάροχα» ἐκεῖνος ἔχαριζε στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιὰ ὅσων εὐτύχησαν νὰ τὸν πλησιάσουν», ὡστε νὰ ἔχουμε σήμερα ὅσαν σ' ἔνα σύστημα ὅλο τὸ πλούσιο καὶ βαθὺ καὶ μεγάλο ἐκεῖνο! Μοῦ φαίνεται νὰ βλέπω σὰν ὄνειρο κόσμου ἴδανικου ἀντὶ τῆς σύγχυσης, τῆς τύφλας, τοῦ χωρισμοῦ σὲ χίλια κομμάτια ποὺ χαραχτηρίζει σήμερα αὐτὸν τὸ δυστυχισμένον ἔθνος σ' ὅλα τὰ οὐσιαστικώτερά του ξητίματα, νὰ βασιλεύῃ ἡ Τάξη καὶ στοὺς στοχασμοὺς καὶ τὲς πρᾶξες. Μοῦ φαίνεται νὰ βλέπω πᾶς φωτισμένοι ἀπὸ λάμψη καθαρώτατον ἥλιου, ὀδηγημένοι ἀπὸ φῶς ἀληθινῆς ἐμπνευσῆς καὶ σοφίας ἀληθινῆς, θὰ ἐργάζομε κανὸν τώρα ἡ Ὁδὴ ἐχαίρει νὰ ορίζονται στερεὰ τὰ θεμέλια τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ποὺ μόνη μπορεῖ νὰ μᾶς φέρῃ στὸ πλήρωμα τοῦ προορισμοῦ μας. Η δυστυχία τοῦ μικροῦ καὶ δημοσίου τέσσαρας ἀπὸ τοὺς στίχους στροφῆς πάντα μεγάλου αὐτοῦ ἔθνους δὲν περιγράφεται. Θὰ ἔλεγες βλασφημῶντας πᾶς μιὰ ἀσπλαχνὴ μοῖρα δὲν ἐκονδάσθη ἀκόμη νὰ τὸν δίχνῃ ἐμπρός του τὰ φοβερώτερα ἐμπόδια, μὲ τὸ σατανικώτερο γέλιο. Αὐτὴ ποὺ ἐγένεντο στὴν κοινισμότερη στιγμὴ τῆς σπαραγμένης ζωῆς του ἐναντὶ Καποδίστρια κ' ἔνα Σολωμό, αὐτὴ ἡ ἴδια κόβει ἀνελεήμονα καὶ τῶν δύο τὸ ἔργο πρὸ τοῦ προφθάσουν νὰ τὸ στήσουν ἀκλόνητο, πρὸ τοῦ προφθάσουν νὰ θεμελιώσουν τὸ μέλλον μος, καὶ δὲν ἀφίνει παρὰ λίγα θλιβερά του συντρίμματα.

Γιὰ τὸν πρῶτο δὲν ενδέθηκε ἀκόμη ὁ ἀνθρωπὸς νὰ δεῖξῃ στὸ ἔθνος μὲ δύναμη τοὺς μεγάλους σκοποὺς ποὺ ἐμελετοῦσε τὸ φωτισμένο πνεῦμα μέσα στὸ πυκνὸν σκοτάδι ποὺ ἀπὸ παντοῦ τὸν τριγύριζε. Ἀλλὰ τυχερώτερος ὁ αὐτὸν ἐστάθη ὁ δευτέρος καὶ μαζύ του τὸ ἔθνος. Μὲ τὸ μέγα δόνομά του θὰ συμβαδίσῃ ἀχώριστα πάντα στὴν ἀθανασία τῶν αἰώνων καὶ τὸ δόνομα τοῦ ἔξοχου Κερκυραίου ποὺ μὲ λίγα κι' αὐτός, ἀλλ' ἀρκετὰ καὶ σημαντικὰ ἐξηγήματα, δῆλος γεμάτος ἀπὸ τὸ πνεῦμα του, καὶ ἀπὸ τὲς ἰδέες καὶ ἀπὸ τὰ αἰσθήματα ποὺ ἐμψύχωναν τὴν πνευματικὴν ζωήν μᾶς ἀφῆσε

ὅσα κανὸν ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ μὴ μένῃ στὸ σκότος γιὰ πάντα ἐκεῖνο τὸ ἔργο. Ἐπαρατήρησε κάποιος, εἶναι ὀλίγος καιρός, ὅτι ἀπὸ εἰκοσι χρόνια κ' ἐδῶ ἔξαναφάνηκε μία κάποια ζωὴ στὴν ἐλληνικὴ τέχνη καὶ στὸν ἐλληνικὸν στοχασμό, καὶ αὐτὴ τὴν ζωὴν τὴν ἔγεννησε ἡ προσοχή, πρώτη φορὰ γνωμένη στὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Ἐπαρατήρησε ἀκόμη πᾶς οἱ παραστάτες αὐτῆς τῆς ζωῆς ἐπεσαν κατὰ τὸ πατριοπαράδοτο σύστημα σὲ μίαν ἄκρα διχόνοια. Ἐπιάστηκαν ὅλοι σὲ πόλεμο· ἔνα μονάχο δόνομα ἔμεινε σεβαστὸ σιαθερὸν ὡς τὸ τέλος μ' ὅλα τὰ ἀνομοιότατα στοιχεῖα ποὺ ἐπάλευναν, τὸ δόνομα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Ἡ παρατήρηση μοῦ ἐφανή ἀληθινὴ καὶ πολὺ σημαντικὴ καὶ γιὰ τοῦτο τὸ σημειώνω. Προβάλλει κατόπι τῆς εὐθὺς τὸ ἐρώτημα πῶς ἔξηγεται τοῦτο τὸ σέβας. Ἐνοήσαμε τάχα καὶ εἴδαμε σ' ὅλο τὸ φῶς της τὴν ἰδέα ποὺ παρασταίνει ὁ Σολωμός; Δὲν τὸ πιστεύω. Θαμποβλέπουμε ὅλοι, καὶ ἀν δὲν ἐθαμποβλέπαμε, δὲ μὴ εἶχαμε μεταξύ μας διχόνοια, δὲ θὰ ἥταν οἱ χωρισμοὶ μας οὐσιαστικοί. θὰ εἶχαμε κατορθώσῃ σὲ τόσα χρόνια νὰ ἔχουμε μεταξύ μας κάποιαν ἐνότητα καὶ σὲ μικρὲς καὶ σὲ μεγάλες ἰδέες, καὶ δὲ θὴ ἀκολουθοῦσε ἡ σύγχυση καὶ ἡ ἀταξία ποὺ βασιλεύει δὲ θὰ ἐχύνονταν ἵσως καὶ τὸ αἷμα ποὺ τώρα ὑστερα τόσο ἀδικα, ἐχύθηκε μέσα στὸ ἐλεύθερο κέντρο τοῦ ἐλευθέρου κράτους μας.

Θὰ ἐπιθυμοῦσα ἔγῳ καὶ γιὰ τοὺς δύο μεγάλους φωτισμοὺς ποὺ ἐμελέτησαν νὰ βρεθοῦν ἀνθρωποι νὰ τοὺς στήσουν ὅχι πέτρινους ἀνδριάντας, ἀλλά, μ' ὅσα μέσα καὶ βοηθήματα μᾶς ἀπόμειναν, νὰ βγάλουν στὸ φῶς ὅλο, ἀν εἴναι δυνατόν, τὸ σύστημα τὰν στοχασμῶν ποὺ ἐστάθηκαν τῶν ἔργων τους ἡ ψυχή, καὶ νὰ τὸ προσφέρουν στὴ λατρεία μας. Θὰ ἥταν ἀρκετὸ αὐτό, νομίζω, νὰ σκορπίσῃ τὲς θανατερὲς πνοὲς ποὺ μᾶς ἐχονται ἀπ' ἔξω κ' ἐμεῖς τυφλοὶ τὲς δεχόμαστε, νὰ δώσῃ ἔνα δρόμο κοινὸ σ' ὅλα τὰ πνεύματα, νὰ στήσῃ τὸ ἥμικό διεμέλιο ποὺ μόνο μημορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὸ πλήρωμα τοῦ προορισμοῦ μας. Ἐθνός ποὺ δὲ γνωρίζει ἀκόμη ποιά εἶναι τὰ ἀληθινὰ θεμέλια τῆς ἀγωγῆς του, δὲν εἶναι παρὰ συμμαζωμα τυφλῶν, καὶ αὐτὰ τὰ θεμέλια δὲν τὰ δείχνουν στὰ ἔθνη παρὰ οἱ ἀληθινοὶ τους Μεγάλοι, ἀν αὐτὰ εὐτύχησαν νὰ τοὺς ἔχουν.

**

Δὲν εἶναι δ τόπος ἐδῶ παρὰ μὲ λίγα ἀλλά,

ἀν δυνηθῶ, φωτεινὰ σημεῖα νὰ σπρώξω καὶ νὰ θαρρύνω καὶ ἄλλους στὸ ξετύλιγμα τῶν ἰδεῶν, ποὺ ἐμελέτησα παραπάνω. Ὁ Σολωμὸς πρῶτα ἀπὸ φυσικὴ τον κλίση, κατόπι μὲ θεληματικὴ δυνατὴ μελέτη ἀγάπησε, ἐλλάτρευσε, ἀφιερώθηκε δῆλος σ' ἔνα σύστημα, δπου ἔφερναν δλον σχεδὸν τότε τὸν κόσμο τῆς Ευρώπης οἱ δυνατοὶ πόδοι καὶ ἡ πίστη σ' ἔνα μέλλον ἀξιο τοῦ τῆς ιδέας ποὺ παρασταίνουν τὰ διάφορα ἔθνη. Ἡταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ἀνθύσε στὴν Ἰταλία ὁ Μαντζώνης καὶ ὁ Ροσμίνης, στὴ Γερμανία ὁ Σύλλερ, ὁ Γκατέ, ὁ Ἐγελος. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἐπίστενε στὸ πνεῦμα καὶ στὴν Ἀλήθεια, ὅσο ἡ σημερινὴ δὲν πιστεύει καὶ τὴν ἀρνεῖται. Ἐβασίλευε τότε ὁ Χριστός, σήμερα βασιλεύει δικεπιτικισμὸς καὶ ἡ ἀρνησις τοῦ Πιλάτου. Ἀλλα ἔθνη, ἀν ἀφησαν ἐκείνη τὴν πίστη, εἶχαν τὸ λόγο τους· τὴν ἀντικατάστησαν μὲ μίαν ἄλλη, μ' ἔναν ἄλλο φιλογερώτατο εἶηλο, τὸ ζῆλο τοῦ κύκλου τῆς θεικῆς ἐπιστήμης, ποὺ ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ γιὰ νὰ προετοιμάσῃ ἔναν πλουσιώτερο καὶ δυναμωμένον ιδανισμὸ γιὰ τὸ μέλλον. Γιὰ μᾶς ὅμως καὶ κάποια μοίρα μας ἔθνη, ἡ φιλοσοφικὴ ἀπιστία ἐστάθη θάνατος, ὅχι ζωή.

Ἡ ποίηση τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἀπὸ τὴν πρώτη ἐποχή, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν τρυφερὴν ἡλικία δεκαπέντε τὸσα χρονῶν ὡς τὴν ὑστερητὴν ζωῆς του, δλο ἴδανιστική, ἀν στοχασθοῦμε ἴδιως τὰ σοβαρὰ του ποιήματα. Ἡ διαφορὰ τῶν πρωτῶν ἔργων του ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ὑστερινῆς ἐργασίας τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων εἶναι ὅτι στὰ πρῶτα τὸ στοχασμὸς ἐνεργοῦσε ἐνστιγματικὰ ἀπὸ φυσικὴ κλίση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λογισμοῦ· κατόπιν αὐτὴ γίνεται συνειδητικὴ καὶ ἀναπαύεται καὶ δυναμώνεται σ' ἔνα σύστημα, καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν καθαρισμένη ἀλλ' ὅχι καὶ οὐσιωδῶς ἀλλαγμένη διάθεση βγαίνουν πλάσματα σωματοποιημένα μὲ δύναμη πλαστικὴ ἀκατάφθαστη, ἀλλὰ πολὺ ἀπλότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα. Ὁ ποιητὴς δὲ θέλει πλέον νὰ παραστήσῃ τὸ πνεῦμα ὡς πάντα αὐτὸν μᾶς φανίζεται στὴ φύση, δὲν παίρνει τὸ κύνημά του ἀπὸ τούτην, ἀνεβαίνει σ' ἔναν κόσμο ιδεῶν καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὸν σαρκώσῃ τόσο δυνατά, ὡστε νὰ φαίνεται κόσμος πραγματικώτατος ἐνῷ εἶναι ἴδανιστικότερος σὲ βαθὺ μὲ πολὺ σπάνια βρίσκεται σ' ὅλη τὴν παγκόσμια ποίηση.

Στὴν Αὐγούστα, στὴν Τρελλὴ Μάνα, στὸ Λάμπρο, στὸν Ὑμνο, σ' ὅλα τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ποιήματα τῆς πρώτης ἐποχῆς, εἶναι ἴδανιστικοι-

ημένη ή Φύση, στὰ ὑπερώτερα εἶναι παντοῦ ή
ίδεα φυσικοποιημένη . ἀν μοῦ συγχωρητή ή
λέξη, πλαστικότατα, εἶναι κόσμος ἀσύγκριτα
ἀνώτερος, ἀκατάφθαστος καὶ ή ἀξία τοῦ Σο-
λωμοῦ στέκει ὅλη σὰν τεράστια πλαστικὴ δύ-
ναμη ποῦ κατορθώνει νὰ τὸν κάμῃ ἀλησμό-
νητο καὶ σ' ἐμᾶς, μ' ὅλη τὴν ὀλωσδιόλου ρεα-
λιστικὴ σημειωνή μας διάθεση. Ἡ Φραγκίσκα
Φραιζέρ, ή Ροδόσταμι, ή Μάρθα, ὁ νέος "Αγ-
γλος τοῦ Πάρθυρα εἶναι Ἰδέες, εἶναι ἄλλου
κόσμου ὅντα, τελείως ὑπεραισθῆτὰ καὶ ὅμως
τόσο δυνατὰ ἀγαπημένα καὶ λατρευμένα ἀπὸ
τὸν ποιητή, ὅστε εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ τ' ἀγα-
πήσουμε καὶ νὰ μὴ τὰ λατρεύσουμε μ' ἄλλη
τόση θέρμη κ' ἔμεις, ὅσο κι' ἀν εἶναι τὸ θεῦμα
ποῦ σήμερα μᾶς τραβάει σ' ἀντίθετο δρόμο.
Τὸ μεγαλήτερο καὶ δυνατώτερο ἀπ' ὅλα αὐτὰ
τὰ Ἰδανικὰ πλάσματα εἶναι ή 'Αναστημένη
'Ελλάδα, ἀληθινή θεά, ποῦ ὅσο κι' ἀν θέλουν
νὰ τὴ δέσουν μὲ τὴν πραγματικὴν ἰστορία τὰ
«μεγαλόψυχη στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα, καὶ τὰ
φύλλα τῆς Λαμπρῆς καὶ φύλλα τῷ Βαγιῶνε»
μένει πάντα στὸ «πανέρω της δάσος» Ἰδανικὸ
ἀκατάφθαστο. Ἀντίκρυσε τοῦτο τὸ πλάσμα μὲ
τὴν 'Ελευθερία τοῦ "Υμνου. Ἡ 'Ελευθερία
τοῦ "Υμνου δὲν εἶναι καθαυτὸ ή 'Ελευθερία,
ἄλλα ή 'Ελληνικὴ ἐλευθερία η καλλήτερα η ἐ-
λευθερωμένη, η ἀναστημένη 'Ελλάδα, καὶ δ
ποιητής, πρέπει νὰ τὸ παρατηρήσουμε, δι ποι-
ητής, ποῦ ἀκόμη ἐνεργοῦσε ἐνστιγματικῶς, δὲν
ἀνανοήθηκε τὴν σημαντικὴν αὐτὴν ἔνσταση,
ποῦ μποροῦσε νὰ τοῦ γίνη.

”Οχι ή ‘Ελευθερία, ἀλλὰ ή ‘Ελληνική ἐλευθερία βγαίνει ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν Ἐλλήνων, ὅπου ἡταν θαμμένη ἀπὸ αἰώνες. Ἡ ἀναστημένη Ἐλλάδα εἶναι καὶ αὐτή, ή ‘Αναστημένη Ἐλλάδα εἶναι καὶ η Μεγαλόψυχη Μητέρα τῶν ἐλευθέρων Πολιορκημένων, καὶ δῆμος πόση διαφορὰ ἀπὸ τὴν μία στὴν ἄλλη. Ἡ πρώτη εἶναι ή Ἰδανικοποιημένη ἰστορικὴ Ἐλλάδα, ή τρομερὴ κόψη τοῦ σπαθιοῦ της, τὸ μάτι ποῦ μὲ βιαὶ μετράει τὴν γῆ, τὸ μεγάλωμά της σᾶν τὸν πύργο τῆς Τριπολιτεᾶς καὶ ὅλα χωρὶς ἔξαιρεση τὰ θαυμαστὰ τῆς φαντασίας ἐφευρήματα ποῦ παρασταίνουν τὴν τρομερὴ δύναμή της εἶναι στενώτατα δεμένα μὲ τὴν πραγματικὴ ἰστορία, ή γενικότερα, ή Φύση Ἰδανικοποιημένη. Ἀλλὰ η Μεγαλόψυχη μητέρα εἶναι ἵδεα καθαρῇ, εἶναι τὸ Μέλλον, ὅχι τὸ Μέλλον ποῦ ἥμπορεῖ ποτὲ νὰ ὑπάρξῃ ἀλλὰ δὲ Θεός, τὸ Ἀπόλυτο, ποῦ λατούσιας κάτιον μὲ ἀλτίδια καὶ μέντην, τὸ τοῦ

λατρεία δὲν ήμποροῦμε νὰ μὴ ξαναπέσουμε στη ζωϊκή μας κατάσταση.

Ο Σολωμός, ἐμαρτυροῦσε δὲ καὶ δο Πολυλᾶς ἐπιστήθιος φίλος του Πέτρος Κουαρτάνος. ἔλεγε κάποτε. Se non c'è Dio, che c'è dunque? "Αν δὲν ὑπάρχῃ Θεός, τι λοιπὸν ὑπάρχει; 'Αξιομνημόνευτα λόγια, ποὺ συγκεφαλαιώνονταν δῆλη τῇ βλέψῃ του, δῆλη τὴν πίστη του ἢ τῇ φιλοσοφίᾳ του. Ἀπὸ τὴν Ὁδή του γιὰ πρώτη Λειτουργία, γραμμένη σὲ τόσο τρυφερήν ἡλικία, βλέπει κανεὶς τὴν ψυχὴν ποὺ προχωρῶντας στὸ ξετύλιγμά της δὲν ἡμποροῦσε νὰ μὴ φιλάσῃ στὸν Ἀπόλυτον Ἰδανισμό, δπου καὶ ἀναπαύθηκε. Τίποτε δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς τές Ἰδέες: se non c'è Dio, che c'è dunque? Αὐτὸ διέβλεπε πάντα ἀπὸ φυσικὴ κλίση δ νοῦς του· αὐτὸ βλέπει καθαρώτερα καὶ μὲ ἐπιστημονικὴ συνείδηση στοὺς χρόνους τῆς διαιμονῆς του στὴν Κέρκυρα.

νὰ τὴ δέσουν μὲ τὴν πραγματικὴν ἴστορία τὰ «μεγαλόψυχη στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα, καὶ τὰ φύλλα τῆς Λαμπρῆς καὶ φύλλα τῷ Βαγῶνε» μένει πάντα στὸ «πανέρωμα τῆς δάσος» Ἰδανικὸ ἀκατάφθαστο. Ἀντίκρουσε τοῦτο τὸ πλάσμα μὲ τὴν Ἐλευθερία τοῦ Ὑμνου. Ἡ Ἐλευθερία τοῦ Ὑμνου δὲν εἶναι καθαυτὸ ἡ Ἐλευθερία, ἀλλὰ ἡ Ἐλληνικὴ Ἐλευθερία ἡ καλλήτερα ἡ ἐλευθερωμένη, ἡ ἀναστημένη Ἐλλάδα, καὶ δι ποιητής, πρέπει νὰ τὸ παρατηρήσουμε, δι ποιητής, ποὺ ἀκόμη ἐνεργοῦσε ἐνστιγματικῶς, δὲν ἀνανοήθηκε τὴν σημαντικὴν αὐτὴν ἔνσταση, ποὺ μποροῦσε νὰ τοῦ γίνηται.

”Οχι δη τελευθερία, ἀλλὰ δη Ἐλληνικὴ ἐλευθερία βγαίνει ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων, διότου ἡταν θαμμένη ἀπὸ αἰώνες. Ἡ ἀναστημένη Ἐλλάδα εἶναι καὶ αὐτή, δη τοῦ Ἀναστημένης Ἐλλάδας εἶναι καὶ ἡ Μεγαλόψυχη Μητέρα τῶν ἐλευθέρων Πολιορκημένων, καὶ δῆμος πόση διαφορὰ ἀπὸ τὴν μία στὴν ἄλλη. Ἡ πορώτη εἶναι δη Ἰδανικοποιημένη ἴστορικὴ Ἐλλάδα, δη τρομερὴ κόψη τοῦ σπαθιοῦ της, τὸ μάτι ποῦ μὲ βιὰ μετράει τὴ γῆ, τὸ μεγάλωμά της σᾶν τὸν πύργο τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ὅλα χωρὶς ἔξαιρεση τὰ θαυμαστὰ τῆς φαντασίας ἐφευρήματα ποῦ παρασταίνουν τὴν τρομερὴ δύναμι της εἶναι στενώτατα δεμένα μὲ τὴν πραγματικὴ ἴστορία, δη γενικώτερα, δη Φύση Ἰδανικοποιημένη. Ἀλλὰ δη Μεγαλόψυχη μητέρα εἶναι ἰδέα καθαρόη, εἶναι τὸ Μέλλον, ὅχι τὸ Μέλλον ποῦ ἥμπιορει ποτὲ νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ δη Θεός, τὸ Ἀπόλυτο, ποῦ λατούνομος εἶναι τὸ ἀπότελος καὶ μάκαρος τοῦ ἀπότελος της φύσης, ενεργῶν ακούραστα νὰ τὴ δύξουν στὸ βάραθρο. Λούτη δη ἰδέα πιάνεται μὲ τὴ Μοῖρα τῶν ἀρχαίων δη τὴν Ἀνάγκη. Ἀκούραστη καὶ ἄφευχτη πολεμάει ἐκείνη τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ δη ἀνθρωπος ἔχει τὸν τρόπο νὰ τὴ νικήσῃ. Ἡ δύναμι της φύσανει δῶς τὴν τέλεια καταστροφή του, ποῦ αὐτὸς δὲν ἥμπιορει ν' ἀποφύγῃ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν καταστροφή, ἀν δη θυμικὴ ἀντίσταση ἔμεινε σταθερὴ δῶς τὸ τέλος, βγαίνει δη ζωή, βγαίνει τὸ πνεῦμα ἐλευθερος. Αὐτὲς τές ἰδέες εὔρηκε δη Σολωμὸς στὰ αἰσθητικὰ συγγράμματα τοῦ Σύλλερ, διότου τοῦτος ἀναχωρῶντας ἀπὸ τὸν Κάντ, ἀλλὰ μὲ τὴ βαθειὰ ἐνόραση ποῦ εἴχε τῆς τέχνης του, σπῶντας τὸ φραγμὸ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, ἔγινε κατὰ τὸν Ἔγελο πρόδρομος τοῦ ἀντικειμενικοῦ Ἰδανισμοῦ ποῦ ἐστήθηκε ἀργότερα δηλαδὴ μόνο στὴ θεωρία τῆς τέχνης ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη.

Κατ' αὐτή τὴν θεωρία τὸ ἀληθινὸ ποίημα εἶναι στὸ βάθος του παράστασις τοῦ ὑψους

τῆς ψυχῆς, « θρίαμβος τοῦ λόγου ἀπάνου στὴ δύναμη τῶν αἰσθήσεων, νίκη τῆς ἡμικῆς ἐλευθερίας μέσ' ἀπὸ τὸν πλέον γλυκοὺς πειρασμοὺς τῆς καθοδίας, ἀπὸ τὸν πλέον τρομερὸν ἄγνων μὲ τὴν τυφλὴν δογὴν τῶν ἀνελευθέρων ἔχθρῶν τοῦ φωτός», καὶ τὸ πάθας δὲν εἶναι παρὰ τὸ μέσο καὶ δχὶ ὁ σκοπὸς τῆς τέχνης. *“Ισα* ίσα δῆμος γιὰ τοῦτο ἀπαραίτητοι δροι, γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ποίηση, εἶναι ἡ ψυχὴ στὴν ἀντίσταση τῆς νὰ προβαίνῃ φυσικὰ καὶ ἀβίαστα, δχὶ μὲ συνείδηση τῆς ἀφηρημένης ἰδέας, ὅστε ἡ ἰδιαὶ ἡ ἀντίσταση τῆς ψυχῆς νὰ εἶναι καὶ αὐτὴ ἰδίωμα φυσικό, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἔνστικτα. Τὸ ὑψος τῆς ψυχῆς φανερώνεται καὶ στὸν ἴδιο τὸν κακοῦργο μὲ διάφορους τρόπους· π.χ. στὸν ἔλεγχο, ἢ στὴν ἐπιμονή του στὸ ἔγκλημα συνωδευμένη μὲ τὴ συνείδηση τῆς κακουργίας. *«Τέ-*

ἐπίκριση ποῦ μποροῦσε νὰ τοὺς κάμῃ τὸ ἔξαιρετο κριτικὸ αἰσθῆμα τῶν Ἰταλῶν. Πάρα πολὺ νεόφαντη καὶ ἵσως πάρα πολὺ παρᾶξενη μπορεῖ ναῦδουν αὐτοὶ καμμία μεταφορά, πάρα πολὺ παραδομισμένη τὴ σημασία σὲ καμμία λέξη, πάρα πολὺ αἰσθητὸ τὸ περίγραμμα κάποιας εἰκόνας, πάρα πολὺ ζεστὴ κάποια βιαρὴ στὸ χρωματισμό. *“Αν δῆμως θελήσουν νὰ ζητήσουν τοὺς ἀληθινοὺς λόγους καὶ θεωρήσουν πῶς ὁ ποιητὴς δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ γράψῃ οὕτε πεζογραφία οὕτε ποίηση Ἰταλική, ἀλλὰ ἔφαντάσθηκε καὶ ἔβγαλε αὐτὰ τὰ θέματα ἀπὸ τὴ ζωντανώτερη πηγὴ τῆς νεοελληνικῆς τέχνης δύπως αὐτὴ τὴν εἶχε πλάση, κάθε ἐπίκριση θὰ σταματήσῃ στὸ πρῶτο τῆς πάτημα».* Μαρτυρῶ καὶ ἔγὼ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, ποῦ τὴν αἰσθάνθηκα σὲ κάθε ἀράδα, καθὼς ἐμετάφραξα.

τοια ἦταν ἡ θέσις, λέγει δ Πολυλᾶς, εἰς τὴν
ὅποιαν ἔσταινε δ Σολωμὸς τοὺς Ἐλευθέρους
Πολιορκημένους». Στὴν ἀλογάριαστη δυστυχία
τοῦ χαμοῦ ἥτις ἀφανισμοῦ τῶν χειρογράφων
τοῦ Σολωμοῦ, πρέπει νὰ θεωρήσουμε μεγάλη
παρογγοιά τὰ διλύγα ἵταλικὰ ποῦ μᾶς ἔμειναν
τῆς ὑστερινῆς ἐποχῆς του καὶ εἶναι σημαντι-
κώτατα. Αὐτὰ εἶναι τὰ πέντε πεζὰ σχεδιά-
σματα, ἥτις Ἑλληνίδα μητέρα, ἥτις Γυναικα μὲ
τὸ μαγνάδι, τ' Ἀηδόνι καὶ τὸ γεράκι καὶ τὰ δύο
στὸν Ὁρφέα, ποῦ, κατὰ τὴν μαρτωρία τῶν Κερ-
κυριαίων ἐκδοτῶν, δ ποιητῆς ἔμελλε νὰ στι-
χουργήσῃ στὴ γλῶσσα μας, καὶ τὰ ἵταλικὰ στι-
χουργημένα, τὸ Ἑλληνικὸ καράβι, ἥτις Σαπφὼ
καὶ τὸ Σονέτο στὸν Ὁρφέα. Ἔτολμησα νὰ
στιχουργήσω, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸ
λεκτικό τους, τὰ πέντε σχεδιάσματα, καὶ θὰ
κάμω εὐθὺς στὴν ἀρχὴ τὴν παρατίθηση, πόσο
δρυθὰ ἔχοινε γιὰ τὴν ἵταλικὴ μορφή τους δ
βαθὺς ἔκεινος γνώστης τῆς ἵταλικῆς φιλολο-
γίας καὶ γλώσσας, δ μακαρίτης Π. Κουαστά-
νος. «Εἶναι ἀληθινὰ πεζογραφήματα αὐτά;
Δὲ ρειαίζεται μία σπάνια ἐνορατικὴ δύναμη
στὴν Τέχνη γιὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ κανεὶς χωρὶς
δισταγμὸ πῶς περιέχουν τὴν ἀληθινώτερη καὶ
φωμαλεώτερη ποίηση ποῦ ποτὲ νὰ ἐπλάσθηκε,
καὶ πῶς δὲν τοὺς λείπει παρὰ τὸ ὑστερινὸ
καὶ τελικὸ τους ἔξτριλγμα στὸ ουθμό. Καὶ ἀ-
ληθινὰ γ' αὐτὰ ἔγιναν καὶ ἔμελλαν νὰ περιεν-
τυθοῦν τὴν λαλιὰ καὶ τὸν ἔθνικὸ ουθμὸ τοῦ
ποιητῆ, δπως ἔαστερα βλέπει δποιος δὲ μένει
εὐχαριστημένος μπροστὰ στὰ φαινόμενα, ἀλλὰ
σπρώχνει τὸ γυμνασμένο βλέμμα μέσα στὸ
βάθος τῆς τέχνης του. Αὐτὸς δ ἀναμφίβολος
προορισμός τους τὰ ἀσφαλίζει ἀπὸ κάποιαν

τριακοσίων τῆς Σπάρτης, δὲ βλέπει καὶ δὲν εὑχεται στὸ γυνκὸ βλαστάρι τῶν σπλάγχνων της παρὰ τὴν ἀληθινὴν ζωὴν τῆς δόξας καὶ τῆς τιμῆς, τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ποῦ δὲν ἔμπορει νὰ προβάλῃ παρὰ ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἔτσι ἔσταινεν ὁ ἀθάνατος ποιητής μας τὸ ἀληθινὸν θεμέλιο τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ δυστύχημα μέγα πρέπει νὰ θεωροῦμε ποῦ δὲν ἐπρόφθασε νὰ χαρίσῃ κι' αὐτὸ τὸ ποίημα στὸ ἔθνος στὴν ἀληθινὴν του μιօρφῃ γιὰ νὰ εἶναι τὸ ἀσμα ἀσμάτων τῶν σχολείων του καὶ κάθε ἐθνικοῦ παρθεναγωγείου.

Ο Σολωμός, ποῦ ἀγάπησε τόσο τὸ Σύλλεο, τὸν ἀκολούθησε καὶ στὴν ἔξαιρετική κλίση ποῦ αὐτὸς ἔδειξε νὰ κλείσῃ τὰ ἄγιώτερα νοήματα καὶ αἰσθήματα τῆς ψυχῆς του στὴ γυναικα, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ στὸ χαραχτῆρα της, λέγει ὁ Ἡγελος, ἔξανοίγεται καὶ παρουσιάζεται τὸ συγκέρασμα τοῦ, πνέυματικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ». Ο Ιούλιος Τυπάλδος, προσηλωμένος Ἰωας στὲς θαυμαστὲς στροφὲς τοῦ ἐλέγχου τοῦ Λάμπρου καὶ στὲς ζωντανὲς ζωγραφιὲς τοῦ Ὑμνου, εἶπε γιὰ τὸ Σολωμὸ «ὅταν δημιουργοῦν τὰ ἀκόμη ἀνέκδοτα ποιήματά του, θὰ ἴδῃ ὁ κόσμος πᾶς ἔχει ἡ Ἑλλάδα τὸ Δάντη της». Ἐγὼ θὰ ἔλεγα μὲ ταπεινότερα, ἀλλ᾽ Ἰωας ἀλλιθινώτερα λόγια: «Ἄν εἴχαμε δόλο τὸν Πόρφυρα, ποῦ μαρτυροῦν ἀξιόπιστοι ποῦ ἦταν τελειωμένος, ἀν εἴχαμε τὰ ἐλεγεῖα τῆς Ῥοδόσταυρο καὶ τῆς Πέρση, τελειωμένα οὐ' αὐτά, ἀν εἴχαμε κάνων τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων τὸ μέρος τῆς Μάρδας, θὰ μποροῦσε νὰ καυχηθῇ καὶ τὸ ἔθνος μας πᾶς ἔχει τὸ Σύλλεο, του». Ἀλλη λόγη ἀποθέωσις τῆς γυναικὸς

γιὰ τὸν Σωλωμό, ἀφορμὴ ποῦ εὑρισκε τότε ἄφθονον δχι μοναχὰ στ' ἀσύγκριτα φυσικὰ κάλλη τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θάλασσας, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ ἀγγελικὰ ἀνθρώπινα πλάσματα ποῦ ἐστόλιζαν τότε περισσότερο παρὰ σήμερα «τ' ὁραῖο νησὶ καμάρῃ τοῦ Θεοῦ ποῦ ξέμακρα μὲ τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου χύλια σοῦ στέρονται ἀρώματα στῆς αὔρας τὴν πνοή.» Ἀτάραχη εἶναι ἡ Μορφὴ τῆς ἀγαπημένης Γυναικός, ποῦ δὲ ποιητὴς δὲν ὑμνολόγησε ζωντανὴ καὶ ἔρχεται τώρα τρισάγιος ξένος ἀπὸ τ' ἀθάνατα λημέρια τοῦ Παραδείσου. Πόσες φορὲς ἀπαντοῦμε στὰ ποίηματά του τὸ ἐπίθετο ἀτάραχος στὲς ὑψηλότερες ζωγραφίες τῶν Ἰδεῶν! Τὸ πάθος ἔδω φθάνει ὡς τὸ ἀλλαλόγημα, ὡς τὸ παραλαλῆμα, ἀλλὰ μέσα στὸ παραλαλῆμα πόσο δυνατά, πόσο διαμαστὰ εἶναι σαρκιωμένος δὲ πόθος δχι ποτὲ τῶν γηῖνων ἀλλὰ τῶν οὐρανίων! Εὐγενικώτατο ἔφεύρημα τὸ μαγνάδι ποῦ σκεπάζει τὴν ἀτάραχη Μορφή. Ό ποιητής, ποῦ ἐποίησε τὸ οὐράνιο πλάσμα, δὲν τὴ γνωρίζει, ἀλλὰ τὸ ἔρωτημα καὶ δὲν μνοῖς τῶν ἀρετῶν τῆς εἶναι ἀξιαγή αὐτῆν, καὶ πάλι πόσο πλούσιο καὶ ἀφθονο καὶ ἀξήτητο πάντα πληθαίνοντας ἔρχεται τὸ διεῦμα τῆς φαντασίας νὰ ζωγραφίσῃ τὸ ἥμικό κάλλος ποῦ μὲς τὸ πλοῦτος τῶν ἔργων, τῶν λόγων, τῶν στοχασμῶν παρωμοιασμένων μὲ τὸ ἄπειρο κάλλος τῆς μουσικῆς μελωδίας εἶναι ξάστερο μὲς τὸ βάθος του. «Ολα τῆς γῆς τὰ μεγαλεῖα δὲ φθάνουν ἐκεῦνο τὸ πλοῦτος. Τὴν κορυφὴ τοῦ πάθους διαδέχεται ἡ γαλήνη μὲ τὸ ξεσκέπασμα.

Τ' Ἀηδόνι καὶ τὸ Γεράκι ἔχει, κατὰ τὸν Κουαρτάνο, τὴν ἀκόλουθην ἀφορμήν. Συνωμιλοῦσε μ' ἔναν ἀπὸ τοὺς φίλους του δὲ Σολωμὸς γιὰ τὸν Ἡσίδο. Ἐπεισε λόγιος γιὰ τὸ μέρος τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, ὅπου δὲ Ποιητὴς ίστορίζει στοὺς δυνατοὺς τὸν ἀπόλογο τοῦ Ἀηδονιοῦ καὶ τοῦ Γερακιοῦ (στιχ. 186 — 195). Ἡθέλησε νὰ τὸ ξαναδιαβάσῃ, καὶ μὲ τοῦτο σχεδὸν εὐθὺς εἶπε τοῦ φίλου. Κάθισε καὶ περιμεινε μία στιγμὴ — καὶ παίρνοντας τὸ κοντύλι ἔροιξε κάτου μονομιᾶς· καὶ χωρὶς νὰ σθύσῃ τίποτε, αὐτὸν τὸ σχεδίασμα ποῦ ενδέθηκε στὰ χαρτιά του καὶ ἤταν ἐκεῖνο τὸ ἔδιο. Ὁ φίλος βεβαιώνει ὅτι αὐτὸν ἔμειλε νὰ στιχουργηθῇ ἐλληνικὰ καὶ νὰ λάβῃ τόπο σ' ἔνα ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ.

Οι στύχοι τοῦ Ἡσιόδου εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:
“Ωδὲ ἵρης προσέειπεν ἀηδόνα ποικιλόγυρον,
ἥψι μάλ’ ἐν νεφέσει φέρων δύνυχεσσι μεμαρπάως·

ἥ δ' ἔλεον, γναπτοῖσι πεπαρμένῃ ἀμφ' ὄνυχεσσι,
μύροτο· τὴν δ' ὅγ' ἐπικρατέως πρὸς μῆθον ἔειπε·
Δαιμονίη, τί λέληκας; ἔχει νῦ σε πολλὸν ἀρέιων
τῇδ' εἰς, οὐ σ' ἄν ἐγώ περ ἄγω, καὶ ἀσιδὸν ἐοῦσαν
δεῖπνον δ', αὐτὸν ἐλέω, ποιήσομαι, ήτε μεθήσω.
Ως ἔφατ' ὀψυκότης ἤρηξ, τανυσίπτερος ὅρνις.
Ἄφρον δ' οὐ καὶ ἐθέλῃ πρὸς κρέαςσονας ἀντιφερῆσειν
νίκης τε στέρεται πρὸς τ' αἴσχεσιν ἀλλαγα πάσχει.

Τὸν νόημα τῶν στίχων τοῦ Ἡσιόδου εἶναι ἀπλὸ καὶ δὲν ἔχει χρεία ἀπὸ ἄλλην ἔξηγηση. Ὁ Σολωμὸς ὅμως βέβαια ἐπῆρε τὸ θέμα μὲν ἐννοια βαθύτερην.¹ Αν ἐγνωμῖσαι τὸ ποιὸν ποίημά του ἐννοοῦσε νὰ βάλῃ μέσα τὸ μῆνο, θὰ μᾶς ἤταν τὸ βάθιος τῆς ξαστερώτερο. Ὅπως κι ἀντί εἶναι, φανερὴ εἶναι ἡ ἀντίθεση καὶ καθαρὴ ἡ παρασταση. Εὐγενικὸ καὶ λεπτὸ πρᾶγμα εἶναι αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀηδονιοῦ, ὅσο κανένα ἀπὸ τὰ ἀγγελικὰ πλάσματα τῶν παρθένων ποῦ ἐξωγάφισε δι ποιητής. Προβάλλει εὐθὺς ἡ ταπεινούσνη τῆς μὲ τὸ δπον ποτὲ δὲν ἔχω φθάση. Ἐρωτεμένη στὸ μυστικὸ πνεῦμα ποῦ πνέει ἀπὸ τὴ γύρο του φύση δὲ ζῆ παρὰ γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ σ' αὐτὸ μὲ τὴν ἀρμονία του. Στὸ μεγαλόπρεπο πέταμα τοῦ γερακιοῦ ἔανοιγει τὸ δῶρο τοῦ θεοῦ. Πονεῖ γιὰ τὸ τριανταφυλλάκι ποῦ ἀρπάζει δι ἀέρας, καὶ δὲν παρακαλεῖ νδοζῆση παρὰ γιὰ νὰ χύσῃ στὸ γαληνὸν αἰδέρος τὸ θησαυρό του. Ἄλλα ἡ ἄγρια ἀντίθετη δύναμι δὲ γνωρίζει ἀπὸ τέτοια εὐγένεια. Ἡ ἀντίθεση δὲν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀντίθεση ποῦ εἶναι στὸν Πόρφυρα. Σβύνεται ἡ εὐγενικὴ ζωὴ τοῦ ἀηδονιοῦ χωρὶς νὰ παλέψῃ σὰν τὰ μεγαλόψυχο νέο τοῦ Πόρφυρα, ἀλλὰ δι ἀληθινὸς νικητῆς εἶναι πάντα τὸ πνεῦμα ποῦ φανερώνεται στὰ οὐδανομάλητα λόγια του.

Πλούσια παρασταση τῆς πνευματικῆς οὐδίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ τὰ δύο πεῖά στὸν Ὁρφέα. Τὸ ἀδάνατο μέλος τοῦ ἀνεβάζει μαζί τού τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην· ζῶα καὶ δέντρα κινοῦνται. Ἀστρα καὶ κόσμοι μακρυνοὶ χορεύουν ἀπάνω του καὶ ἡ Ἀβυσσός ἐτοιμάζεται νὰ ξεσκεπάσῃ στὰ μάτια ὅλα τὰ κρυφά της μυστήρια. Γίγαντας εἶναι σ' αὐτὴν τὴν πόλιν ὁ ἀνθρωπός. Ἀλλὰ τὸ ἀνέβασμά του ἔχει ἔνα ὅριο δέχεται ἡ ψυχὴ τὸ Ἀπόλυτο καὶ τὸ στρέφει σὲ μερικοὺς σκοπούς. Ἡ Μοῖρα ἐνίκησε. Ὁρφέας καὶ ἄνθρωποι ξαναπέφτουν στὴ λύπη καὶ στὴν ἀπελπισία. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν κομμένη κεφαλή του θ' ἀναβρόνσῃ ἀδάνατος ὁ ὑστερινός του ρυθμός. Ἔτσι τὸ δεύτερο ἀπάντητο δύο ἀσμάτα συμπληρώνει τὸ πρῶτο μὲ τὴν ὕστερην ἰδέα, ὅπου παρασταίνεται ὁ Ἀνθρώπος.

πος καὶ στὸν ὑστερὸν φραγμὸν τῆς γιγάντιας δύναμής του ἀνίκητος.

Μεταφυσικώτεροι στοχασμοί δὲν ἐπαραστά-
θηκαν ἵσως ποτὲ μὲ τόση τόλμη στὴν ποίηση.
Πρέπει νὰ θαυμάσωμε τόσο περισσότερο τὴν
δύναμη, τὴν λαμπρότητα καὶ τὸν πλοῦτο τῆς
πλαστικῆς φαντασίας ποὺ κατορθώνει νὰ τοὺς
σαρκώσῃ. Τόσο ἀϋλη οὐσία δὲν ἡμποροῦσε
νὰ μὴ ζητήσῃ καὶ τοῦτο καὶ μαζὶ μίαν ἰσό-
μετρη πνευματικὴ μορφὴ καὶ ὡς πρὸς τὴν
γλῶσσα καὶ ὡς πρὸς τὸ στίχο. Τόλμημα καὶ
ἵσως αὐθιδέια πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀπό-
πειρά μας νὰ μεταφράσουμε αὐτὰ τὰ πεζὰ
σχεδιάσματα σὲ στίχους δεκαπενταύλλαβους,
ποὺ αὐτὸς μόνος εἶχε τὴν δύναμη νὰ φέρῃ σ'
ἐκεῖνο τὸ ἄκρο σημείο τῆς ἀδμονίας καὶ τῆς
εὐγένειας, ὅπου ἡ μορφὴ γίνεται ίδεα καὶ
πνεῦμα.

Θαυμαστὰ στὴν τέλειαν ἵταλική τους μορφὴ
εἶναι καὶ τὸ Σονέτο στὸν Ὁρφέα καὶ ἡ Σαπφώ,
καὶ τὸ ἔνα καὶ τὸ ἄλλο μὲ τὸ ὕδιο θέμα, τὸ
ὅψιος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς στὴ δίψα της γιὰ
τὴν Ἀπόλυτην Ἀλήθεια. Πλαστικώτατη εἶναι
καὶ στὰ δύο ἡ παράσταση. Ἡ ὑψηλότατη θέση
δὲν ἐμποδίζει νὰ μᾶς κινηθῇ μὲ πολὺ βάθος
τὸ αἰσθῆμα, καὶ ζωντανὴ εἶναι πάντα ἡ εἰ-
κονικὴ φαντασία μὲ τὰ ἐφευρόματά της τὰ
ἔτοιμα πάντα, καὶ πάντα χωρὶς ποσῶς νὰ
πειραᾶσσον τὴν ἄκρα σεμνότητα ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ
ὑψηλότατο νόημα.

Μᾶς μένει τὸ Ἑλληνικὸν καράβι, γιὰ νὰ τελειώσουμε. «Στὸν καιρὸν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ναυάρχου Πάροκερ ἐσπάρθηκε δὲ λόγος στὴν Κέρκυρα διτὶ ἔνα Ἀγγλικὸν καράβι ἀπάντησε ἔνα Ἑλληνικὸν καὶ τὸ δῶτησε ποῦ πηγαίνει. Τοῦτο ἀποκρίθηκε Ταξιδεύω, καὶ τὸ Ἀγγλικὸν τὸ πρόσταξε νὰ παραδοθῆῃ. Οἱ Ἑλληνες χωρὶς ν' ἀπαντήσουν, ἔτοιμασαν τὸ δρόμον γιὰ νὰ βάλουν φωτιὰ στὴ μπαρούτη. Ὁ Ἀγγλος θαυμάζοντας τὴν πράξη ἄφησε ἐλεύθερο στὸ καράβι τὸ διάβα». Αὐτὰ δὲ Κουαρτάνος. «Ο Σολωμὸς δὲν παράλλαξε ποσῶς τὰ λόγια τῆς φήμης ποῦ στὴν λαϊκή τους ἀπλότητα περιεῖχον τόση ποίηση καὶ τόσο σύμφωνη μὲ τὴν ποιητική του διάθεση. «Πρέπει αὐτὸν τὸ ποίημα νὰ θεωρηται δεῖγμα πολύτιμο τοῦ τρόπου μὲ τὸν δρόποιον δὲ Σολωμὸς ἐσχάτως ἐργάζετο τὸ ποιητικὸν ὑφασματικό συγχώνευμα τοῦ ἐπικοῦ εἴδους καὶ τοῦ λυρικοῦ μέσα εἰς μίαν ἀπλότητα, ἥ δρόποια μένει μοναδικὴ εἰς τὴν φιλολογία τοῦ αἰῶνος», λέγει δὲ Πολυλᾶς στὰ ἀθάνατα Προσλεγόμενά του. Τούτη εἶναι ποίηση

Ἐλληνική, ἔλεγε δὲ ίδιος. Αἰσθάνεται ἀληθινὴ τὴν ἀπλότητα καὶ σεμνότητα τοῦ Ὄμηρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλῆ καὶ δὴ τὴν ἀσύγκριτη ἐκείνη γαλήνη τους τόσο σύμφωνη μὲ τὴ γαλήνη τοῦ Ἐλληνικοῦ οὐρανοῦ. Κλασικὴ ποίηση θὰ τὴν ὠνομάζεις ἐμεῖς, δποὺ ή ἰδέα γίνεται διαφανέστατη φύση. Θάλεγες πῶς ἐδῶ ή πρώτη ποιητικὴ ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ φύση καὶ ή δεύτερη συσμύγονη καὶ γίνονται ἔνα. Οἱ δύο ψυχές τοῦ ἀνδρείου Ἐλληνος καὶ τοῦ πολιτισμένου Ἀγγελιού, συμπνέουν σ' ἔνα αἴσθημα καὶ μὲ τούτη τὴν ἔνωση, δποὺ κρύβεται ή ἰδέα τοῦ Ἐλληνικοῦ μέλλοντος, δὲν είνε ἀδετη ἡ γενναία δοξολογία τοῦ Ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς ὕστερους στίχους, καὶ ή ἐνγενικότατη ἐκφραση τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ δόμολογίας μὲ τὸ

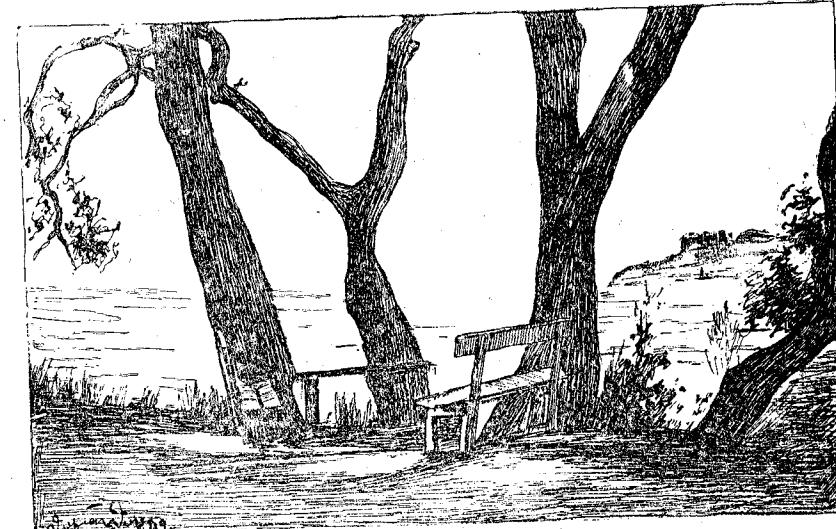
"Οπον βάθραρος είχα φθάση καὶ δὲν εἴμαι.

Γιὰ νὰ συγκεφαλαιώσω ξαναλέγω μὲ δύο λόγια: τὰ ποιήματα δλα τοῦ Σολωμοῦ ἡμποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ τρία μέρη. Τὸ πρῶτο περιέχει δλα ἐκείνα δποὺ καθαυτὸ ἰδέα δὲν ὑπάρχει ἀλλὰ δ ποιητῆς ἐμπνέεται ἀπὸ τὴ Φύση καὶ τὴν παρασταίνει ἰδανικευμένη. Αὐτὴ ή ἀγαπητὴ σειρά περιέχει δλα σχεδὸν τὰ μικρά του τραγούδια, δλα σχεδὸν τὰ Ἰταλικά του Σονέτα τῆς πρώτης ἐποχῆς, τὴν Ὁδὴ στὴν Ἀφροδίτη καὶ ἀκόμη στὴν Αὐγοῦντα καὶ τὴν Τρελλὴ Μάνα. Η δεύτερη δὲν παρουσιάζει σύστημα ἀντίθετο ἀπὸ τὴν πρώτη: ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν ἐμπνευσὴ τῆς ἀπὸ τὴ φύση, είναι δμως ἀσύγκριτα σοβαρώτερη, ἐπειδὴ στὴ φύση, ή στὴν πραγματικὴν ἴστορία, φανερώνεται ή ἰδέα, τὸ σνεῦμα ποὺ θριαμβεύει, ἀλλὰ ή ἀφορμὴ ἐξακολούθει νὰ είναι γιὰ τὸν ποιητὴ ή φύση. Τέτοια είναι δὲ "Υμνος. δ Λάμπρος, ή Φαρμακωμένη, ή ἰδια ή Μοναχή, καὶ ἀκόμη δ Κορητικός, δποὺ μ' δλο τὸ ἐξαίσιο πέταγμα ποὺ μᾶς φέρνει τόσο ψηλὰ σὲ κόσμους ἰδεατούς, ή ἀφορμὴ πάλι ἔχει τὸ κίνημά της ἀπὸ τὴ Φύση, ποὺ ἰδανεύει δ ποιητῆς μὲ ἀκατάφιαστη τόλμη, καὶ δχι ἀντίστροφα.

Δὲν είμαι σύμφωνος λοιπὸν μὲ τὸν Πολυλᾶ, ποὺ ἐθεωροῦσε τὸν Κορητικὸ ἀρχὴ τοῦ ὑστερινοῦ ποιητικοῦ σταδίου τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλὰ στοχάζομαι δτι καὶ δ Κορητικὸς καὶ ή Μοναχὴ καὶ ή Φαρμακωμένη καὶ ή ὑψηλὴ θέση τοῦ Μπάρον στὸ μνῆμα τοῦ Μπότσαρη καὶ τὸ τεράστιο ἐπίγραμμα τῶν Ψαρῶν καὶ ἄλλα ἀκόμη είναι σημαντικὰ προμητνύματα τῆς ὑστερινῆς θέσης, δποὺ ἐμελλε νὰ τὸν ἀνεβάσῃ

καὶ δμως δὲν είναι. "Αν ήταν, ὕστερα ἀπὸ εἰκόσι χρόνια ποὺ ἔχει μεταδοθῆ ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησο τὸ κίνημα καὶ στὸ ἐπίλοιπο μέρος τοῦ ἐλεύθερου Κράτους μας καὶ σὲ κάποια κέντρα ἀκόμη τῆς δουλωμένης Ἐλλάδος, θὰ είχαμε μίαν ἐνότητα σημαντικὴ καὶ στὴν ποίηση, καὶ στὴν τέχνη τοῦ πεζοῦ λόγου, ποὺ ἀκόμη δὲν είναι. Καλὰ καὶ σημαντικὰ μάλιστα στοιχεῖα, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος γιὰ ἔνα καλήτερο μέλλον, δὲ λείπουν δμως δ Σολωμὸς δπως σ' ἄλλον κύκλο καὶ δ Καποδιστριας, μένουν τόσο ἀδετοι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΣ



Τοποθεσία ἐπὶ τοῦ γηλόφου Στράτη, ἐν Ζακύνθῳ, δποὺ ἐγράφη δ "Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν.

ΙΤΑΛΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΡΑΒΙ

Ἄπ' τὰ μικρὰ καράβια ποῦχε θρόνοι ἡ νίκη
οἱ γενναῖοι μας βγαῖναν στὸ ἀρματα βροντῶντας
στὴ στέρεη γῆ, ποῦ λίγο πρὸν τόσο σκιρτοῦσε.
Οἱ φωνὲς ἥταν ὃς τὸ χαιρέτισμα ποῦ ἀκοῦνται
ώσαν τρικυμισμένης θάλασσας, καὶ ξάφρουν
ἡ γῆ κι' ὁ κονυμαχτός τῆς Ὀλυμπος γινόνταν
ἀδιήγητης χάρας· καὶ μὲ φωνὲς καὶ κλάμα
κατὰ τὸ θεῖκὸν πεφάλι τῶν ἥρωων
τὰ χέρια τους ἀπλᾶνταν καὶ ἀρμονίσονταν λόγια
ἄξια γιὰ στόμα μελωδῶν, γιατὶ καθένας
τὴν ψυχὴν του γροικοῦσε ὅλη ψυχὲς γεμάτη.
Καὶ τὰ παιδάκια καὶ οἱ σεμινὲς ποῦ ἀπὸ τὸν ἥμιο
κι' ἀπὸ τὰ μάτια κονθύνταν δέσποινες Ἑλλήνων,
τὰ παράθυρα ἐπιάγαν καὶ ἐσκορποῦσαν ἀνθη
μὲ χέρια ποῦ λεγες πᾶς ἥταν τῆς Αὐγούλας.
Τὴ νίκη, ὁ Ψάλτη, μὲ αὐτὸν κάποτε τὸν τρόπο
ἐστεφανῶνταν, ἀλλὰ σὺ μὲ τὸ τραγοῦδι
πρόσφερε τῷρα τὸς ἄλλη νίκη ἄλλο στεφάνι.
Ωραία καὶ μεγάλ' εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.
Σ' οὐρανοῦ γέλιον σκέπη, ποῦ δὲν ἔχει γνέφι,
γιὰ τὰ συντύχοντα σταματοῦν ἐδῶθεν ἔνα
Ἑλληνικὸν καράβι, ἐν Ἀγγλικὸν ἀπὸ πεῦθε.
Ρωτᾶ τῆς θάλασσας ὁ ἀρχοντας· ποῦ τρέχεις;
Καὶ τὸ ξαομάτωτο καράβι τοῦ ἀποκρίθη.
Ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη θάλασσα πηγαίνω.
— Πᾶψις ἐνθὺς καὶ ἀκολούθα μὲ δπον κι' ἀν σὲ σύρω
σὺ ποῦ ἀπὸ τὴ μιὰ τὴν ἄλλη θάλασσα πηγαίνεις. —
Μιὰ στιγμὴ ταν ἐκείνη, μιὰ στιγμὴ μοράχη,
ἄλλὰ πλιὰ κεῖ γῆ, κῦμα κι οὐρανὸς δὲν ἥταν,
οὐδὲν θεός κανεῖς, καὶ μόν' ἡ Ἐλευθερία
μέσα ὃς αὐτὰ τὰ στήθη δλόσωμη στημένη,
μὲ λογισμοὺς μεγαλοδύναμον καὶ πλήθιον
ἔμιλοῦ ἐκεῖ μέσα κι ἀναγάλλιας δῆ,

ώσαν τοῦ ὀκεανοῦ μέσα ὃς τὴ μέση ὁ ἥλιος.

Καὶ ὃς δλοὺς ἔνα ἐστάθη κίνημα καὶ μόνο.

Σὲ λιγὴν ὥρᾳ εὐθὺς ὁμόφωνοι ἐνωθῆκαν
δλοὶ μὲ ἄκρα σιωπή, προσηλωμένοι δλοὶ,
μὲ τὰ μάτια πὲ ἀστράφταν, ὃς τὸ δαδὶ τὸ δλόρθο,
στὸ πέλαγο, ποῦ μέγα θὰ δεχθῇ σὲ λίγο
τὰ ἔροὰ τῆς τιμῆς κοριμὰ καταστρεμμένα.

Καὶ πλιὰ κοντὰ κεῖ στέκει στὴ μπαρούτη ἡ σπίθα.

Ἄλλὰ γοργὴ ἡ φωνὴ τοῦ Ἀγγλον ἐμπόδισέ την.

Τώρ' ἀν σὺ τραγούδησῃς τὴν εὐγένεια ἐκεῖνον
πονδειξε δυνατὴ ψυχή, καὶ τὴν εὐγένεια
τὸν Ἀγγλον, ποῦ τὴν καρδιά του ἐστρεψε' ἐκεῖ ποῦ πρέπει,
σὰ σὲ δικό του ἀναγαλλιάζοντας στὸ θεῖο
κίνημα, μιὰ φωνὴ θὰ σηκωθῇ τὰ λέγη.

Χαῖρε, ἀθάνατης χώρας δοξασμένο τέκνο,
ὅπου μέγα τὸ ἀσμα καὶ τὸ ἔργο ἐστάθη
ἄπαντα ὃς τὲς καλὲς καὶ ὃς τὲς ἐνάντιες τύχες,
ὅπου ἡ πέτρα καλὴ καὶ τὸ δερδὸν χορτάρι,
ὅπου βάρβαρος εῖχα φθάση καὶ δὲν εἶμαι.

Η ΣΑΠΦΩ

Τέκνο γῆς δοξαστῆς, ποῦ ὁ ξένος τὴν πατρίδα
βρίσκει, καὶ τοὺς θεοὺς δ βάρβαρος, σὲ τούτην
ἄχ! τὴ λιγότερη τοῦ καιροῦ καὶ ταραγμένην
ὄχθη, ποῦ κατοικοῦμε, στέρεξε τὰ μὲ ἀκούσης
ἀπὸ τῶν τραγουδιῶν τὴ σφαῖρα, δπον καθίζεις.
Τὴ νύχταν ἀντὶ μοῦ ἐφάρη ἡ κορασία ποῦ Μοῦσα
ἥταν τῆς Λέσβου. Βιθυσμένο εἶχε τὸ πτεῦμα
ὃς τὴν ἀβυσσο τῆς Μοίρας, καὶ ποτὲ τὸ βλέμμα
στὲς θάλασσες δὲ στρέφει, στὰ βουνὰ τριγύρω,
στὸν κάμπους, σὰν ἡ πλάση τὰ τῆς ἥταν ξένη.
Ἄλλ' ἀπὸ τοὺς οιμοτινὸν καὶ μακρυσμένονς
οὐρανούς, τὸ ἀστρα δλα, σ' δῆλη τους τὴ χάρη,
ἔβλεπαν ὃς τὴ γῆ πάλι τὰ προβαίνη ἡ θεία
δυστυχισμένη ψάλτρα κι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κόσμους,
κι ἀπὸ δλον τὸν αἰθέρα, γέλιο βρέχει ἀγάπης
ἀγεκδιήγητης πρὸς τὸ συλλογισμένον

δαφνοστεφάνωτο κεφάλι, καὶ σ' τὸ στῆθος
τὸ ἀπάρθενο, ποῦ ἡ θλίψη ἐτσάκισε, καὶ μόνη
ἔλπιδα καὶ Θεὸς τοῦ ἀπόμεινεν διβράχος.
·Αλλ ἔξαφρα σ' ἐμένα, καθὼς μὲν εἶδε ἡ κόρη,
τὸ βλέμμα στρέφει, καὶ τὸ χέρι καὶ τὸ λόγο.
·Αλλοίμονο, ποῦ ἡ γῆ γεμάτη ναι μνοτήρια,
καὶ δλα διόπος ποῦ βγῆκα δὲν τὰ ξεσκεπάζει!
Μὲς τοῦ τρόπου μον Ἀπρίλη μιὰν ἡμέρα τὸ ἄνθι,
στὸ δῶμα δπον σὲ κόσμο δυστυχιᾶς ἐβγῆκα,
ἐνῷ γῶ στῆς καρδιᾶς τὸν ἀκοπο ἀποροῦσα
τὸ χτύπο, καὶ εἶχα ἐκεῖ τὸ χέρι ἀπιθωμένο,
μία σκιὰ γυναικὸς ἐπορύθαλεν ἐμπρός μον
καὶ μὲ βαθὺ ὅ ἐμᾶς ἄγγωστον ἥχον εἶπε
·Πάρε καὶ ζῆσε λίγα χρόνια καὶ θλιμμένη
στὴ γῆ ποῦ θὰ θαυμάζῃ» καὶ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια
τὴν ἀθάνατη δάφνη μοῦβαλε σ' τὴν κόμη.
·Ηταν ὄνειρο αὐτό, ἡ ὁραμα, ἡ ἄλλο,
δι νοῦς μον ἐκείνη τὴν μορφὴ δὲ λησμονάει,
ποῦ τρομερή ταν, καὶ δύμας εἶχε τὸ ἄγια κάλλη,
ποῦ κατόπι τῆς πέτρας ἔδωσε δ Φειδίας.
·Αλλὰ πότε καὶ ποιὸς θὰ ξεσκεπάσῃ τέλος
σ' ἐμένα τὴν Ἀλήθεια, ποῦ χαμένα πάντα
σὲ τόσα ἔχω ζητήση πνεύματα καὶ σφαῖρες!
Αὐτὰ μοῦπε, καὶ ἄλλα ἐπρόσθετε ποῦ ἀφίνω.
·Αλλὰ σὸν ποῦ τὸ νοῦ σου πάντα, ὁ Ψάλτη, ἀνοίγεις,
σὰ χρυσὸ θεῖο γνέφι ἀπὸ θεοὺς γεμάτο,
τὸ νόμιμά σου πές, καὶ θᾶναι μέγα δῶρο,
καὶ θᾶναι θάρρος στὴν ἀθάνατη θλιμμένη,
ποῦ γενναῖα τὸ πνεῦμα στὴν ἀλήθεια ὑψώνει
ἀπὸ τῶν νεκρῶν τὸ σπίτι, καὶ ζητᾶ νὰ μάδη
τὰ κρύφια καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμο καὶ ἀπὸ τοῦτο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Μετάφρασις. Γ. Καλοσογόνου.



ΣΟΛΩΜΟΣ

ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΟΝΕΙΡΟ

Εἰς τὸ μεταζήμιον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἐπάνω,
ἥψηλά ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ὄλυμπου, ἐκεῖ δπον ἄλλοτε
καὶ τόρα ἐπτερύγιζαν αἱ μοσφαὶ τὸν Θεῶν.

·Ολαὶ αἱ προσωποποιήσεις τῆς Ἑλλητικῆς δόξης, δλα
αἱ ψυχαὶ δσαὶ εἶχον ἐνσαρκωθῆ εἰς τὰ μεγάλα ὄνόματα
τῆς Ἑλλητικῆς ἀκμῆς, πτερυγίζουν νοσταλγαὶ ἀνωθεν τοῦ
φωτεινοῦ χώρου δπον τὰ ἐλλητικὰ δρη ἤχορα καὶ αἱ ἐλ-
ληνικαὶ παραλίαι δαπελλωταὶ καὶ ἡ ηρεμος ἡ θάλασσα
ἀπλοῦνται.

Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Χαῖρε τὸ πνεῦμα!

Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΤΥΡΤΑΙΟΥ

Σὰν ἔνα τραγοῦδι, μεγάλο τραγοῦδι, μεγαλό-
χαρος νίκης, ὑψώνεται δ ἥλιος.

ΣΑΠΦΩ

Τὸ φῶς τραγονδεῖ, κάτω ἐκεῖ, μὲ τὰ πουλιά,
στῆς ἀκρες τοῦ Πίνδου, στὰ χρόνια τοῦ Ὄλυμ-
που καὶ σὰν ἀπὸ ποτῆρι σαπφείρινο, χρυσὸς καὶ
θερμὸς χύνεται δ ἥλιος.

ΠΛΑΤΩΝ

Μία ἡμέρα ἀκόμη χαρᾶς στὴν Ἑλλάδα ὡς
θωπεία ξαπλώνεται. Καὶ τόρα δπως καὶ πάντα,
ψυχὲς διψασμένες τὴ ζωή, ἀς ἀγρυπνήσωμε
καὶ ἀς δυμλήσωμε γὰ τὰ μέρη δπον ἡ ζωὴ
μᾶς ἥγγισε καὶ ἀς θωπεύσωμε τὰ χεύλη μὲ τὸ
ὄνομα τὸ μεγάλο, μὲ τὴν Ἑλλάδα.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

·Η Νίκη ἐξύπνησε στῆς Ἀθηνᾶς τὸ πλευρό. Με-
γάλη παντοῦ ξαπλώνεται ἡ χαρά. Στὴν Ἑλλάδα
κάθε μέρος περισσότερο ωζώνεται σὰν δένδρο
καὶ πάνει παντοῦ, καὶ στῆς ὅχθες φυτρώνει, καὶ
στὰ βουνά φουντώνει, καὶ βγαίνει στῆς πέτρες
τῶν βράχων, καὶ φαίνεται στῶν σπηλιῶν τὸ σκο-
τάδι καὶ τῶν λόγγων τὴν ἔκτασι, βλαστὸς πο-
λύμορφος καὶ μεγάλος ἡ Ἐλευθερία.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Καὶ κάθε μέρα στὸν αἰθέρα πρὸς ἐμᾶς ἔνας
αἴνος ἀνεβαίνει πλούσιος ἀπὸ μία νέα νίκη.

Θαυμασμένα τὰ μάτια μον βλέποντι ἐκεῖ ποῦ
ἐδιορυβοῦσαν χθὲς ἀλύσεις καὶ δπον ἡ δουλεία
ἐγονάτιες τὰ γόνατα δλα καὶ ἔσκυβε στὴ γῆ τὰ
κεφάλια ἡ ταπείνωσις, βλέπω νὰ βγαίνουν πο-
λεμισταὶ καὶ τὸν βλέπω Σπαρτιάτας. Ο τελευ-
ταῖος παιάν τῶν Σαλαμινομάχων ἐξύπνησε, καὶ
ἀντήχησε πάλιν τοῦ Μαραθῶνος τὸ ἐπινίκειον,
ὅς νὰ μὴν εἶχε τελειωτικὰ σφύση καὶ δις νὰ
ἐπερίμενε.

ΠΛΑΤΩΝ

Ναί, ἡ Ἑλλὰς ἀνέξησε. Σὰν ἔνας ὕπνος καὶ
σὰν ἔνας ἐφιάλτης αἰώνων διεκόπη καὶ πάνο-
πλος πάλιν ἐξύπνησε ἡ Δόξα ποῦ ἐκοιμάτο. Κάπι
ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μας, ἀνέξησε. Παντοῦ δπον
ὑπάρχει ἐρείπιον ἀγάλματος, παντοῦ δπον κάπι
ἔμεινεν ἀρχαῖον, δπον δ οὐρανὸς ἀπλώνεται
σαπφείρινος, οἱ Ἑλληνες θυμήθησαν κάπι τι. Ναὶ
θυμήθησαν δλοι σὰν ἔνα σύνθημα ποῦ εἶχαν
λησμονημένο. Μία συνείδησις παλαὶ στὰ νέα
στήθη ἥγερθη. Καὶ ἥλθε στὰ στόματα δλα μία
λέξις ποῦ δὲν τὴν ἐπορύσμενε κανείς, μία λέξις
μαγικὴ ποῦ τὸν τὸν ἐσύροιξε εἰς τὸ αὐτὸν τὸ παρελ-
θόν. Καὶ ἔλεγε ἡ λέξις «Ἐλευθερία! Χαλκεύον-
ται καὶ τόρα μέσα στὰ χρόνια τῶν βουνῶν καὶ
μὲς τῆς φεματίες σὰν ἀπὸ Ἡφαίστου χέρια,
ἥρωες.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

·Ανάστασι! ·Ανάστασι!

ΠΛΑΤΩΝ

Εἶδα ὄνειρο, ἔνα ὄνειρο χαρᾶς ἀπόψε. Σὲ
ἔνα πλοϊον ἐταξείδενα χαρούμενο, ποῦ ἐπλεε γε-
μάτο ἀπὸ γαλήνη σὲ κάπι τι κνανὸ καὶ ἀπειρο. Καὶ
μία χρωστή παρονομάσθηκε μπροστά μον ὅχθη καὶ
δις ἤταν Ἑλλὰς ἀμέσως γνωστα, τόσον ἤταν
τὰ νερά χαρούμενα νὰ τὴν λείχουν, καὶ τόσο
κομψὸ τὸ χόρτο ἀνεφύνετο, καὶ τόσον ἀπαλὰ
δ ἥλιος τὴν ἐθύπενε. Καὶ ἐταξείδενα καὶ αἰσθα-
νόμην δις κάπι νέον γύρω μον τοιγύρω καὶ

πέρα μακράν ἔζυμώνετο καὶ ηὔξανε. Καὶ ἔξαφνα ὅλη μονὴ ἡ χαρὰ καὶ ἡ προαισθησίς μου ὅλη καὶ ὀλος ὁ ἥλιος καὶ δλα τὰ κνανᾶ ἔγιναν μία φωνή, μία διάτονη φωνὴ ποῦ ἔλεγε.

— Πηγαίνετε νὰ πῆτε σὲ δλο τὸν κόσμο πᾶς διθέδος δι Πάνταν ἀνέστη. Ο πεθαμένος θεὸς δι Πάνταν ἀνέστη! Οι θεοὶ ἀνεστήθησαν, ἡ Ἑλλὰς ἔξυπνης ἔνα ξύπνημα χρονός.

Αὐτὸν ἔδια τὸ προφητικὸν τὸ δνειρό.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Ναί, μία ἀφύπνισις θανατοσία, αἰφνιδία, ἥρωων ποὺ ἐκοιμῶντο καὶ ποῦ ξυπνοῦν πάνοπλοι. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς ἀπὸ τὴ γῆ ἔνσαρκώνονται ἡ ψυχὴς ἡ ἀρχαῖες σὲ νέα σώματα. Στὸ Μεσολόγγι κάτω μία σελίδα γράφεται ἀθάνατη. Τὰ κατορθώματα ἐκεῖ μοιάζουν μὲ παραμύθια ἢ μᾶλλον μοιάζουν μὲ κατορθώματα ἑλληνικά. Ὁπως στὴ Γραβιά, δπως στὸν Ηέτα, δπως στὴν Ἀθήνα κάτω καὶ στὴν Τούπολι μεγάλα χέρια ἀνοίγονται πληγὲς καὶ μεγάλα προτείνονται στήθη καὶ εἰνε οἱ ἀνθρώποι ὑγηλότεροι, γιατὶ μπροστὰ τὸ θάνατο βλέπονται ἐναγκαλισμένο τὴ Νίκη ἀχώριστα.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Τί ώραιες πληγές! Τὸ αἷμα βγαίνει κόκκινο καὶ πέφτει στὴ γῆ καὶ μὲ τὸ χῶμα ἔλευθερία ζυμώνει. Στὴν Τούπολι, δπως στὸ Πλιον, σὰν μεγάλα ἀνέμοι κύματα ἀκάθετα, οἱ πολεμισταὶ ἐκαμναν τείχη στὰ τείχη τὰ σώματά τους. Ω! τὰ χέρια τὰ σηκωμένα, τὰ χέρια ποῦ εἶχαν τόση μεγαλοπρέπεια σὰν νὰ χάριζαν καὶ δχι νὰ ἔδιναν τὸ θάνατο. Μὲ μεγάλα εὐγενικὰ σχήματα ἀπὸ τὸ Ταΐναρον ἔως τὸ Μαλέα σπέρνονται δχι πλέον σιτάρι οἱ Ἑλλήνες, ἀλλὰ Ἐλευθερία.

ΣΑΠΦΩ

Καὶ βλέπω ώραια ἐκεῖ στὴν Ἀκρόπολι, ἡ ἀόρατη ἡ Ἀθηνᾶ σὰν Γαλάτεια νὰ ἀνοίγῃ καὶ πάλι τὰ μάτια τῆς γεμάτα ἀπὸ φῶς.

Αἴρηται αἱ σκιαὶ δαι τῶν ψυχῶν μὲ σέρβας σιωποῦν. Κατὰ τὸ μονοκήριον θανατοσοῦ τὸν ἀέρα ταράσσει καὶ μεγαλείτερον ἀπλοῦται φῶς.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

Ο πατέρας πλησιάζει, ἡ μεγάλη πηγή, ὁ καθρέπτης δι γαλήνιος καὶ δι γιγάντιος τῆς Ἑλλάδος. Βαθύτατα, δλάνοικτα, ὑπερφυσικὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του εἶνε.

ΣΑΠΦΩ

Η μεγάλη δρῦς πλησιάζει ποὺ στὰ κλωνάρια τῆς ἀστέγαστρης ἀγδόνια δλα. Τὸ ἀρχέγονο

τῆς ποιήσεως δάσος, ποὺ σκόρπισε τὴν αἰώνια δροσιὰ τῶν χαλκίνων στίχων, ἔρχεται. Νομίζει κανεὶς πῶς εἶνε ποτάμος θεὸς ἀρμονίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀργυρῷ του, τὴ λευκή του τὴ μορφή, κάπι τι θεῖο, σὰν δι Λόγος κυλά.

Ἐρχεται δι μέγας "Ομηρος. "Ολοι εἶνε σιωπηλοί. Χωρὶς κανένας ἥχος νὰ βγαίνῃ ἀπὸ στόμα, στὸν ἀέρα φτερογύριζε ἡ λέξης Πατέρα.

ΟΜΗΡΟΣ

Ἡ αὐγὴ ἀνθίζει σὰν καινούργια. Σηκωμένα σὰν σὲ δέρσι τὰ χέρια τῶν θυητῶν τὴν δέχονται. Ἡ αὐγὴ σὰν νέκταρ στάζει. Λόξα στὴν αὐγή. Φιλήθηκε, εἰπέτε μου, φιλήθηκε ἀκόμη ἡ Ἑλλὰς μὲ τὴν Ἐλευθερία; Πότε θὰ ἔλθῃ πότε, γεμάτη πότε θὰ ἔλθῃ δλη καὶ πλήρης ἡ ἀπελευθέρωσις;

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Τὸ αἷμα τρέχει ποτάμι καὶ τὰ κορμὶα προσφέρονται. "Οταν δλοι οἱ κάμποι βραχοῦν, τὸ φυτὸ τὸ κόκκινο θὰ ἀνθίσῃ πλούσιο. Μὲ τὰ χέρια τὴν δογώνουν τὴ γῆ καὶ τὸν ἔχοντα σπείρει βαθειὰ τῆς ἔλευθερίας τὸ σπόρο. Άλλα τὸ δνειρεύεται δι πατέρας;

ΟΜΗΡΟΣ

"Ορειρένομαι μὲ δίφα τὸ σημεῖο, τὸ σημεῖο τὸ ἀλλάνθαστο τῆς ἀφυπνίσεως. Καιδὸ τόρα, ἔνδρος δι ἥλιος ξυπνοῦσε καὶ ἔκλινε πάλιν φωτίζοντας ἥρωας, ἔγω μὲ διέμενα. Κοντὰ στὴν ἀνδρεία ἐπερύμενα νὰ λάμψῃ ἐπάνω στὸν ἑλληνικὸν ἀέρα δι ἀρχοντας δι Λόγος. Στὸν ἥρωας τοὺ σπαθιοῦ τὸν ἥρωα τοὺ στίχουν θέλω. Ἐγὼ σεῖς ἐβλέπατε νὰ ἀνασταίνωνται χαρούμενοι καὶ πάνοπλοι οἱ πολεμισταὶ, περίμενα νὰ ξυπνήσῃ, νὰ μιλήσῃ, νὰ χύσῃ τὰ μάγια δι ποιητής. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Λεωνίδα τὸ σπαθὶ ἥθελα τὸν Τυραίου τὸ τραγοῦδι. Καὶ περιμένω νύκτα μέρα, περιμένω μὲ ἀγωνία τὸ σημεῖο τὸ αἰώνιο πάσης ἀπελευθερώσεως, τοὺ ποιητοῦ τὴν ἐμφάνισι.

ΠΛΑΤΩΝ

Τὸν ποιητή!

ΟΜΗΡΟΣ

Ναί, περιμένω τὸν δημιουργὸ τὸν θαύματος, περιμένω τὸν ἔξεγερτὴ τὸν θάρρους, τὸν μυητὴ τὸν μεγάλον μεθυσιοῦ τῆς ἀνδρείας. Τὸν ποιητὴ περιμένω. Θέλω ἐκεῖνον ποὺ θὰ σύγγη στὸ ποτῆρι τῶν πολεμιστῶν, μαζὲ μὲ τὸ αἷμα, τὸ κρασὶ τῆς ἱδέας, ἐκεῖνον ποὺ θὰ δίνῃ πρόωρα τὴ γεῦσι τῆς ἀνατασίας στὸν μελλοθανάτους. Τὸν ποιητὴ περιμένω τὸν ξυπνήματος αὐ-

τοῦ τοῦ χρυσοῦ. Ἐκεῖνον ποὺ θὰ γράψῃ τὴς νίκες, θὰ κλαίῃ τὴς ἵττες, θὰ σκορπάῃ γενναῖα στὰ στήθη τὴν ἔξαρσι, καὶ θὰ φωνάζῃ τὸ μηδαμιὸ τοῦ θανάτου, τὴν ἀνάγκη τῆς νίκης. Τὸν βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, τὸν δνειρεύομαι μεγάλο, σοβαρό, μὲ τὸ μέτωπο θεοῦ, ἐκεῖνον ποὺ θὰ κρούῃ τὴ λύρα ἐνῷ τὸ ξίφος θὰ πέφτῃ καὶ θὰ ωρίη τούς στίχους στὸ αἷμα ἐπάνω καὶ θὰ καλύπτῃ ἐντροπαλὰ μὲ τῆς ἀνατασίας τὰ λούδια τοὺς σπασμοὺς τῶν πτωμάτων.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

"Ω! ναί, πατέρα. Τὸν ποιητὴ ποὺ θὰ χύνῃ ἀργίου τὸ μένος καὶ φτερωτὲς θὰ κάμητη τῆς κυῆμες καὶ τὰ χέρια γενναῖα καὶ τὸ λόγο θὰ χύνῃ πλέον δυνατὸ καὶ ἀπὸ τὴ σάλπιγγα, καὶ θὰ κατισχύῃ μὲ τὴν ἀρμονία τὴν κλαγή τοῦ μετάλλου. Ναί, τὸν ποιητὴ ποὺ θὰ λέγῃ τὴν εὐτυχία τοῦ σπασιούτου ποὺ πεδαίνει νικῶντας.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

"Ω! ναί, καὶ ἔγω μὲ τῆς ἐπιθυμίας τὰ μάτια τὸν ξανούγω τὸν ποιητή, ποὺ θὰ ἀλλάσσῃ στέφανα στὰ μέτωπα ποὺ θύμονται στὴ νίκη. Τὸν βλέπω ἐκεῖνον ποὺ ἀνακατώνει σὲ ἔνα κρασὶ μέθης τὸν κόσμο τὸν πόρον, τὸν κόσμο τὸ γῆραν, μὲ τὸν κόσμο τὸν ύψηλό, τὸν κόσμο τὸν ὑπερφυσικό, τὸν ἀκτιστό.

ΟΜΗΡΟΣ

Καὶ δχι μόνον τὸν ποιητὴ τῆς Ἐλευθερίας, ἀλλὰ τὸν ποιητὴ τὸ γενικότερο τῆς Ἑλλάδος προσμέρω. Τὰ ἔθνη ποὺ ξυπνοῦν ἀπὸ τὴν πτωχεία τὸν λόγον, περισσότερο πάσχονται. Τὸν ποιητὴ ἥθελα τῆς εἰρήνης ἀκόμη, τῆς εὐτυχίας, τῆς δυστυχίας, τῶν ἀγώνων, τῶν ἀναπαύσεων τὸν ποιητή, τὸν ποιητὴ ποὺ τὰ ἰδανικὰ θὰ ἀπεκροτάλωνται.

ΣΑΠΦΩ

Ναί! τὸν ποιητὴν ἀκόμη τῶν ἀχράντων τῆς ψυχῆς μυστηρίων. Τὸ πνεῦμα τὸ ἀνήσυχο ποὺ θὰ ἔδειχνε τὸ δρόμο, καὶ δλοις τοὺς δρόμους, ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔλεγε «ἐκεῖ τὸ ἰδανικὸν εἶνε». Τὸν ποιητὴ ποὺ τὸ πηδάλιον τῆς Ἑλλάδος στὸ φῶς θὰ δόηγονται. Ναί, τὸν ποιητὴ ποὺ τὸν κόσμον δλοι στὴν ἴδεα θὰ ἔκλειε, καὶ στὴν καλλονὴ τὴν ψυχὴ του θὰ ἔλουε. Τὸ σόμα ἥθελα ποὺ θὰ ἔνικονται μὲ στίχους. Ναί, τὸν ἀρχοντα ἀναμένω τῶν ἥχων, ἐκεῖνον, ποὺ ἀγάπεις, καὶ δόξεις, καὶ νίκες, καὶ πόνο, καὶ ὑψος θὰ ἐσφυροτατοῦσε σὲ εύμορφα καὶ ἀθάνατα καὶ ἀμεμπτα-

λόγια. Τὸν ποιητὴ γυρεύω ποὺ στὴν νέαν Ἑλλάδα τὴν δρεξι τῆς σκέψεως θὰ ἔδιδε καὶ θὰ ἔνδυμένω μὲ ἀρχαίαν χλαμύδα καὶ θὰ ἐσκόρπιζε καὶ δχι ἔδιδε σὲ δλοις σὰν μετάληψι χαρᾶς τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ἔπειροχο πνεῦμα.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

"Εκεῖνον ποὺ θὰ ἔξυπνονται τὴν Ἱδέα τὴν ἐνδυμένη μὲ ἀρχαίαν χλαμύδα καὶ θὰ ἐσκόρπιζε καὶ δχι ἔδιδε σὲ δλοις σὰν μετάληψι χαρᾶς τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ἔπειροχο πνεῦμα.

ΟΜΗΡΟΣ

"Οταν θὰ ξυπνήσῃ μὲ χαρὰ μαζὲ μὲ τὴν Ἑλλάδα τῆς ἀνδρείας καὶ ἡ Ἑλλὰς τοῦ Λόγου, τότε θὰ φανῇ στὸν οὐρανό, τῆς ἀφυπνίσεως τὸ ἀληθινὸ σημεῖο. Τότε θὰ κρούσω στὴν λύρα μου οἱ οἰ θεοὶ δὲν ἐπέθαγαν.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ, ΣΑΠΦΩ, ΤΥΡΤΑΙΟΣ

Τόρα ναί, ἀς ξυπνήση πάνοπλος μαζὲ μὲ τὸν Ηρωας, τῆς Ἱδέας δι ἥρως. Η Φύσις ἡ μεγάλη μὲ τὰς μυρίας τῆς δυνάμεις καὶ τὰ μύρια τὰ ἔργα τοῦ ποιητή στὴν Ἑλλάδα.

ΟΜΗΡΟΣ

Τὰ μάτια μου ποὺ δὲν είδαν στὴ γῆ παρὰ φῶς, ποὺ ἥσαν τυφλά σὲ κάθε κακὸ καὶ ἀσχημό, ἀπὸ τὸν Δημιουροῦν ἔχουν ώς δῶρο νὰ βλέπουν τῶν Τυχῶν τὰ μέλλοντα. Ξανούγω στὰς βονλὰς τῶν Θεῶν τὸν ποιητὴ τῆς Ἑλλάδος. Ω! ποῖος θὰ ἐπεβεβαιώσῃ τὸ θαῦμα!

Αἴρηται κατέρχεται δι ἄγγελος. Ἐλαφρὰ ἀρμονία ώς αἱ ἐνστάσεις τῶν ἐγχόδων εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀγίου ποτηρίου τὸν Γραάδι εἰς τὸν Λόγεγκον. Ο ἄγγελος ἕσταται ἐν μέσῳ τῶν ψυχῶν.

ΑΙΓΑΕΛΟΣ

"Ολες ἡ εὐχὲς ποὺ στὲς ψυχὲς τῆς μεγάλες ἐκλείσατε, ἐνσαρκώθησαν σὲ ἀνθρώπων ἔνα. Ο ποιητής σας ἐγεννήθη, ὁ ποιητής σας τονίζει τὴν λύρα, δι ποιητής σας ψάλλει τὸ αἰώνιον ἀνθρώπινο μέσα τῆς μίας Ἑλλάδος. Σὲ ἔνα νησὶ ποὺ βρέχουν τὸν Ιονίου τὰ κύματα, σὲ ἔνα νησὶ ποὺ διδιάλεξαν γιὰ περιβόλι τους τὰ λοικούδια, στὸ νησὶ ποὺ ή αὐρα καὶ μένει ἀκλόνητη, ποὺ μένονται μετέωρες καὶ μαργενμένες τῆς δροσιᾶς ἡ σταλαγματές σὲ ἔνα νησὶ ποὺ ἔχει τῆς αὐρας ἀδελφές καὶ μητέρα τὴ γαλήνη καὶ ποὺ ἀνέδυσε ἀπὸ ἔνα γέλοιο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ κῦμα, δι ποιητής γεννηθήκε. Στοὺς στίχους του μέσα ἀρμονικὰ ἡ Ἑλλὰς ἡ παλῆ

δίνει τὸ χέρι στὴ νέαν Ἑλλάδα καὶ σφυχταγκαλίζονται οἱ ἥρωες δῖοι ὅσοι ἀπὸ τὴν Τροία ὡς τὴν Τριπολίτου Ἑλληνες ἥσαν. Ξυπνοῦν στὰ λόγια του μέσα ἡ νοσταλγίες τῆς πατρίδας καὶ στερεώνονται τῶν νυκῶν ἡ χαρὲς καὶ λακεῖ πανίσχυρο τῆς Ἐλευθερίας τὸ πάμφωτο ὄχημα. Ὁ ποιητὴς γεννήθηκε καὶ γεμάτη συνείδησι καὶ σοφίᾳ ἐφύτωσε στὰ χέρια του ἡ λύρα. Καὶ ἔχει τὴν πατρίδα χορδὴ μία ἡ λύρα του, καὶ ἔχει ἄλλη τὸν πόνον καὶ τρίτη τὴν ἀγάπη ἔχει, καὶ ἔχει τετάρτη τὴν Ἀλήθεια Τελευταία χορδὴ, σὰν σὲ ποιητὴ τῆς Ἑλλάδος, ἡ μεγαλόστομη ἡ σοφία δεσπόζει. Ὁ ποιητὴς γεννήθηκε, καὶ στὸ τραγοῦδι του μία ἀκόμη φορὰ ἐδοξάσθη ἡ ὀλόμανον τῶν Ψαρῶν ἡ ἐρήμωσις καὶ τὸ Μεσολόγγι ποῦ νικημένο τὴν μεγαλήτερη τῆς νίκης ἔρουμε φωνὴ καὶ τῆς Τριπολίτου ἀντήχησε ἡ ἐνδοξὴ πάλη. Τὰ δνόματα ποῦ στὸ σωρὸ ἐξεχώρισε ἡ δόξα, τὰ δνόματα τῶν ἥρωών ποῦ διασχίζοντας τοὺς αἰδὼντας διασχίζοντας τὸν ποιητὴς ἔθεσε κοντὰ στὰ δικά σας—τὰ δνόματα ποῦ βροντοῦν Κανάρης καὶ Μάρκος καὶ Διάκος στῶν ναυτῶν καὶ τῶν πλεοτῶν τὰ ἀσῆμα τὰ δνόματα — ὁ ποιητὴς

τὰ ἔστεψε ἥδη μὲ τῆς Ἀθανασίας τὸ στέμμα.
Μία φωνὴ χαρᾶς ὅλας ἀναπάλλει τὰς ψυχάς. «Ο ποιητὴς ἔρχεται.»

ΑΙΓΓΕΛΟΣ

Σὲ στίχους ποῦ δὲν πεθαίνουν, τὴ συγμὴ ἀντὴ δι ποιητὴς γράφει τῆς Ἐλευθερίας τὸν ὄμρο, καὶ στὸν πρώτους του στίχους, τὴν Ἐλευθερία τὴν παλὴ ἵσασταινε ἀπὸ τὰ πεθαύμένα πόκκαλα, καὶ τὴν παλὴ Ἐλευθερία κάνει ἐλευθερώτρα ἀνθρώπων νέων. Καὶ δι ποιητὴς θὰ ζήσῃ, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἐλευθερία, τῆς ἄλλες πατρίδες του θὰ ψάλῃ, καὶ τῆς ἄλλες τῆς Ἐλλάδος συνειδήσεις θὰ καθηεφτίσῃ μέσα του. Καὶ θὰ εἶνε τὸ ἔργο του πηγή, καὶ θὰ εἶνε αὐτὸς δι μέγας τῆς ποιήσεως μαστός, καὶ θὰ εἶνε ὁ φάρος τῆς Ἐλλάδος ποῦ ἔντυνε. Μία πατρίδα ὀλόκληρη στὰ στήθη του γεννήθηκε ὅπως γεννήθηκε καὶ σῆς Ἐλλάδος τὴν μακρόχρονη δουλεία.

Ο ἄγγελος πτερυγίζει εἰς τὰ ὑψη. Ἡ μονοκή πάλιν ἀκούεται καὶ τὸ φῶς γίνεται περισσότερον. Μία γλυκύτης ὡς σύζων περγᾶ εἰς τὰ νέφη καὶ ἀντηροῦν σὰν μακρονά καὶ σάρι ἄστοι σύζων τῆς Ἐλλάδος ποῦ ἔντυνε.

‘Απ’ τὰ κόκκαλα βγαλμένη...

N. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Αρέσκομαι νὰ ἀναπολῶ τὸν Σολωμὸν περιπατοῦντα εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ζακύνθου ἐν μέσῳ τόσου πρασίνου καὶ τόσης καλλονῆς καὶ προσπαθοῦντα νὰ ἀκροασθῇ τὸν Μεσολογγίου τὴν ἀγωνίαν καὶ νὰ μαντεύσῃ τὴν τύχην. Νύκτας ἀγρυπνίας διῆλθε εἰς τὸν Στράνη ἀτενίζων τὴν μυστηριώδη τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐπιφυγήματα ἔξηρχοντο συχνὰ τῶν χειλέων του, λέξεις ἐγκαρδιώσεως, φωναὶ προτροπῆς, ἀποστροφαὶ ὀλόκληροι ἐνθαρρύνσεως. Ἀπὸ μαρῷδαν δι ποιητὴς ἀποκαλεῖ μὲ τὸ Μεσολόγγι καὶ εἰς μίαν ἐρωταπόρισιν θείαν, οἵ ἥρωες καὶ δι ποιητὴς ἀντήλλασσον διὰ μέσου τοῦ διαστήματος ὡς τεμάχια τραγῳδίας.

Μοῦ ἀρέσκει μαζὸν μὲ τὰς σημειώσεις τὰς διποίας μᾶς ἀφῆκε διὰ τὴν πολιορκίαν αὐτήν, μαζὸν μὲ τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν τῶν ἐν Ζακύνθῳ γυναικῶν τοῦ Μεσολογγίου, νὰ τὸν ἀναπολῶ στερούμενον τροφῆς, νηστεύοντα, λιμάτοντα καὶ αὐτὸν δι ποσιτισμὸν τὴν τύχην τῶν πολιορκουμένων, ὅπως γενθῇ ὀλίγον τὴν ἀγωνίαν των, δοκιμάσῃ τὴν ὀδύνην των.

Ωραία, ἐκτάκτως μεγάλη, θὰ ὑπῆρξε καὶ ἡ στιγμὴ ἔκεινη κατὰ τὴν διποίαν ζητῶν δι ποιητὴς τὴν ἔμπνευσιν, ζητῶν τὴν ὀδὸν τῆς νῦν ποιητῆς ποιήσεως, περιπλανώμενος εἰς πεδιάδας πρασίνους καὶ εἰς ὅρη ίόχροα, βλέπων τὴν θάλασσαν τῆς νήσου του πτυχουμένην γλαυκῶς

ἐνόμιζε ὅτι βλέπει ἔμπροσθέν του τὸν ἀρχέγονον καὶ τὸν μέγαν τῆς Ἑλλάδος τυφλὸν νὰ τοῦ δεικνύῃ αἴφνης ἔνα δρόμον φωτεινόν, νὰ ἐμψυχώνῃ μὲ θεοὺς καὶ μὲ ἄσματα τὴν φύσιν καὶ νὰ χύνῃ χειμάρρους ἀπὸ φῶς ἀρμονίας ἔμπροσθέν του.

«... Στερογμένος ἀπὸ μεγάλα παραδείγματα, λέγει δι Ποιλαῖς, δταν εἰς τὰ πρῶτα ἀπλοελληνικὰ γυμνάσματά του ἔβλεπε τὴν ὑλὴ ἀνυπόταχτη εἰς τὴ δύναμι τῆς μορφῆς, ἡ ταπεινοφρούσην, ἴδια τῶν Μεγάλων, τὸν ἔκανε νὰ ἀμφιβάλλῃ ἀν τρόποντι ἥταν καλεσμένος ἀπὸ τὴ φύσι εἰς τὸ σοβαρό ἔργο ως ἥδη τὸ ἐννοοῦσε τῆς ποιητικῆς. Τούτου σώζεται εἰς τὰ ἰδιόγραφά του μία μαρτυρία τῆς διποίας ἐφύλαξα θέση ἀρμοδιάτερη ἐδῶ, διότι χαραχτηρίζει τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ποιητῆ μας. Φαντάζεται ὅτι εἰς τὴ μοναξιά του θὰ ἀκούσῃ τὴ φωνὴ τοῦ Ὁμήρου, δι ποίος μὲ τὴν παρουσία του διὰ μᾶς ἔμψυχόνει τὴν ἀναίσθητη φύσι».

Κάθε ρεῖθρο ἐρωτεμέρο,
Κάθε ανδρα καθαρή,
Κάθε δέντρο ἐμψυχωμέρο,
Με τὸ φλίφλισμα δμιλεῖ.

Κ' ὅπον πλέον μοναχασμένοι
Εἶνε οἱ βράχοι σιγαλοί,
Μῆνιν ἔειδε θὲ γάνονσης
Νὰ σοῦ ψάλῃ μία φωνή.

Καὶ σὺ ἀκόλουθα τὸν στίχο
· · · · γιὰ νὰ ἰδῃς,
· · · · Αγ γνωρίζῃ τὴ φωνή σου
· · · · Ο τυφλὸς δι ποιητής.

Ωραῖαι καὶ ἀνήσυχοι συγχρόνως στιγμαὶ ἀμφιβολίας καὶ δι μεγαλοφύΐα, πρὸ τανύση τέλεον τὰ πτερά της, συγκεντροῦται εἰς ἔαντην, καὶ αἰσθάνεται τὸ ὑπέρδεμπτον βάρος τοῦ προσδόσιμον της. Ὁπως δῖοι οἱ μεγάλοι ποιηταί, καὶ δι Σολωμὸς ἡσθάνθη τὸ ὑπεράνθρωπον τῆς μεγάλης δημιουργίας ἔργον.

Γεμάτη ἀπὸ μεγαλοπρέπειαν διὰ ὑπῆρξε ἔπισης ἡ στιγμὴ κατὰ τὴν διποίαν τοῦ ἥλθε φωτεινή εἰς τὸν νοῦν ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας νέας γλώσσης. Ἡσθάνετο τὰ δστὰ καὶ τὸν κονιορτὸν τῆς ἀψύχου καὶ δασκαλικῆς καθαρευούσης, ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην δι ποσιτισμού τῆς φωτεινούς καὶ ἡ νέα ἐλληνικὴ ποίησις φιρέσουν καὶ ἐν ἔνδυμα καινουργίες καὶ μίαν γλώσσαν νέαν, κάτι τὸ διποίον νὰ ἔξηρχετο ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ αἷμα

καὶ τὸ διποίον νὰ προσέβαλλε ἀπευθείας τοῦ λαοῦ τὴν ψυχήν. Εύτυχὴς σκέψις! Εἰς αὐτὴν ἴσως δ Σολωμὸς διφέλει μέγα μέρος τῆς δόξης του.

Καὶ φαντάζομαι, δι ποίος θέλει καὶ καποια παράδοσις, δτι τὴν ἰδέαν αὐτὴν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τὴν ἔλαβε ὅχι ἀναγινώσκων τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὅχι ἀναμιμησκόμενος τὸ ὑπέρδοχον παράδειγμα τοῦ Δάντη, ἀλλὰ ἀκούων ἔνα πλανόδιον ἄσμα ἐνὸς τυφλοῦ ἐπαίτου, τοῦ Νικολάου αὐτοῦ Κοκονδῆ, δστις ὡς ἀσιδὸς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐκέδοις τὸν ἀρτον τοῦ περιφέρων τὸ σκότως τῶν ὁφαλιμῶν του καὶ τὴν γλυκύτητα τῆς φωνῆς καὶ τοὺς στίχους του, οἱ διποίοι ἀναμιμησκουσι ἐθνικὰ μεγαλεῖα, εἰς δλας τὰς ὁδοὺς τῆς νήσου καὶ δια τὰς ὁδοὺς τῶν πλουσίων οἰκιῶν.

Ναί, πρὸς τὸν ἐπαίτην αὐτὸν ἔκλινε τὸ οὖς δι ποιητὴς καὶ εἰς τοὺς στίχους του τοὺς ἀπλοὺς ἀλλὰ συγκινητικοὺς συνέλαβε τῆς γλώσσης του τὰ σπέρματα.

Ἀκούων τοὺς στίχους τοὺς διποίους δῖοι ἡννόδουν, ἀκούων αἴφνης τοὺς δύο ἔκείνους στίχους οἱ διποίοι μᾶς διεσώθησαν:

· · · Ο Ἀγιος Τάφος τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖνος δὲν ἐκάνει·
· · · Εκεῖ πον βγαίνει τῷ Αγιο Φῶς ἄλλη φωτιά δὲν πάει
· · · ἀντελήφθη δ Σολωμὸς ποία ζωὴ πάλλουσα
· · · καὶ ἀκούμητος ἔζη εἰς τὸ ταπεινὸν ἰδίωμα τὸ διποίον δ λαὸς εἰχε φυλάξῃ εἰς τὸ στόμα του.

· · · Άλλ' δι νοῦς ἔκεινος δ διποίος συνελάμβανε δῆλην τῆς ἀπλότητος τὴν γοητείαν, ἔγνωρχε νὰ εἰσδύῃ καὶ εἰς δλοὺς τῆς φιλοσοφίας τοὺς σκολιοὺς δαιδάλους. Καὶ ἀφοῦμαι νὰ βλέπω τὸ ἴδιον τοῦ Σολωμοῦ ἀτέτιον βλέμμα τὸ προσηγλωμένον εἰς τοῦ ἐπαίτου τὰ χεῖλη, ἐτάζον ἔπισης τοῦ θείου Μόντη τοῦ μεγάλου Ιταλοῦ ποιητοῦ τὸ δλύμπιον μέτωπον. Διὰ νὰ ἔννοησῃ κανεὶς δῆλην τὴν αἰσθητικὴν λεπτότητα τοῦ ποιητοῦ μας, δῆλην τὴν βαθύτητα τῆς ἀντιλήψεως του, πρέπει νὰ ἀναπολήσῃ τὸν τρικυμιώδη ἔκεινον διαλόγον του μὲ τὸν Μόντη τοῦ διποίου ἐν δράκος μᾶς διετήρησε δ Τομαξέο.

· · · Ομιλοῦν δι' ἔνα σχολιαστὴν τοῦ Δάντη δστις εἰχε δώσει μίαν λεπτήν ἔξηγησιν τοῦ στίχου τοῦ πρώτου ἄσματος τῆς Κολάσεως:

Mi ripingeava là dove il sol tace.

· · · Ο σχολιαστὴς ἔλεγε δτι ἡσθάνετο κανεὶς φοίκην διὰ τὴν μεγάλην ἔρημον δι ποσιτισμού τῆς φωτεινούς καὶ μεταξὺ γῆς καὶ κολάσεως καὶ εἰς τὴν διποίαν δ Δάντης ενδύσκετο. Ο Μόντη ενδύσκετο τὴν ἔξηγησιν πολὺ ενφυά. Ο νοῦς τοῦ Σολω-

μοῦ δικαίως ήθελε μίαν εξήγησιν λεπτοτέραν και ἀνεγίνωσκε μᾶλλον εἰς τὸν στίχον αὐτὸν τὴν ἀβεβαιότητα εἰς τὴν δοκιμήν του Δάντη ενδίσκετο μή γνωρίζουσα ποὺ θὰ μετέβαινε, ποῖον θὰ ἥτο τὸ ἄγνωστον μέρος εἰς τὸ δοκιμὸν θὰ ἔφθανε.

Ο Μόντη ωργίσθη τότε.

— Δὲν πρέπει νὰ λογικεύεται κανεὶς τοῦ εἶπε. Πρέπει νὰ αἰσθάνεται.

Καὶ ὑπέροχος ἀπήντησε ὁ Σολωμός:

— Ἐκεῖνος εἶνε ἄξιος νὰ λέγεται ἀνθρωπος ποὺ αἰσθάνεται ἐκεῖνο τὸ δοκιμὸν καὶ ὁ νοῦς του ἡδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ.

Υπάρχουν χίλιαι στιγμαὶ αἱ δοκιμαὶ μᾶς ἀποδεικνύουν τὸν Σολωμὸν πατριώτην καὶ ἀνεφέρουμεν ἡδη τὴν ἀγωνίαν του διὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἡδυνάμεθα νὰ ἀναφέρουμεν χιλίαι ἄλλας λεπτομερείας ἀπὸ ἐκείνην τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρίαν μέχρις ἐκείνης τοῦ "Υμνου του διὰ τὴν Ἐλευθερίαν. Προτιμῶμεν νὰ ἀναπολήσωμεν μόνον τὴν τελευταίαν λέξιν του εἰς τὸ Ἑγκάμιον τοῦ Φωσκόλου, εἰς τὴν ἐμπνευσμένην ἀποστροφὴν ὅπου, ἀφοῦ ἐθεοποίησε τὸν μέγαν καὶ εὔμολπον Ζακύνθιον τὸν δοκιμὸν ἔμειλλε νὰ διαδεχθῇ, τὸν παρεκάλει νὰ μεσιτεύσῃ διὰ τῆς Ἐλλάδος τὴν Ἐλευθερίαν:

« Ἀθάνατον πνεῦμα, ἔκραζε, χάριν τῆς ἀγάπης τὴν δοκιμὴν εἰχεις δι' ὅλα τὰ ὑπέροχα, προσέγγισον τοῦ Παντοδυνάμου τὸν θρόνον καὶ πέσε μὲ τὰ χεῖλη εἰς τοὺς πόδας καὶ ἀν νόμος κανένας τοῦ Παραδείσου δὲν ἐμποδίζῃ τὰ δάκρυα, κλαῖσε καὶ κράξε Ἐλευθερία νὰ στείλῃ στὴν Πατρίδα. »

Ἄλλ' ἂς ἐγκαταλείψωμεν τὸν πατριώτην, ἂς ἐγκαταλείψωμεν τὸν φιλόσοφον, ἂς ἀτενίσωμεν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν ποιητήν, καὶ ἂς μὴ φοβηθῶμεν νὰ εἴπωμεν διτὶ ἡ ζωὴ του δλόκληρος ὑπῆρχε μία τραγῳδία. Ο ἀνθρωπος αὐτὸς ἐπάλαισε δλόκληρον τὸν βίον του ὅπως βελτιώσῃ, τελειόποιήσῃ, καθαρίσῃ, ἀνυψώσῃ τὸ πνεῦμα του. Τὴν ζωὴν τοῦ Σολωμοῦ ἐννοῶ μόνον ὡς μίαν διαφορὴ ἀνάβασιν καὶ μίαν διαφορὴ προσπάθειαν πρὸς ἀνάβασιν. Απὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν δοκιμὴν ἡτενίζε τὴν φύσιν ἐκστατικῶς καὶ ἥρωτα τὸν φύλον του ἀν αἰσθάνεται τφόντι καμμίαν μελαγχολίαν, καμμίαν νοσταλγίαν, καμμίαν ἀγάπην νέας ζωῆς, καμμίαν δύφαν οὐρανίων πατρίδων εἰς τὸ ἄσμα

τῆς φλογέρας ἡ δοκιμὴ μακρόθεν, καὶ ὁ φύλος ἀπῆντα διτὶ « τίποτε δὲν ἡσθάνετο » ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν διτὶ ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ ἐμπνευσίς ἐχόρευν δαμόνιον καὶ ἔνθεον χορὸν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ποιητῶν, ὁ Σολωμὸς παρέμεινε ὁ ἀκατάληπτος. Καὶ δὲν θέλω ἔνα ἀνέκδοτον ἄλλα μίαν λέξιν διὰ νὰ δεῖξω ὅλην τὴν μαίην τρικυμίαν τῶν τελευταίων του ἐτῶν. Ο ποιητὴς μᾶς λέγει κάποιος βιογράφος δὲν ἀνεγίνωσκε εἰς κανένα τὰ ποιήματά του, δὲν τὰ ἐδημοσίευε, δὲν τὰ ἀπήγγελλε καὶ εἰς τοὺς στενοτέρους φύλους.

Μία ἀπογοήτευσις διὰ τὸν κόσμον ὅλον, μία μόνωσις, μία ἐρήμωσις, ἡ μισανθρωπία ἡ ἀπόλυτος ἐσκίασαν τὰ τελευταῖα καὶ τὰ μᾶλλον ὑπέροχα φτερογύσματα τοῦ Σολωμοῦ. Ο ποιητὴς εἶχε κάμει ἄλλατα, εἰχε ἀνέλθη ἐπὶ τέλους, ενδιόσκετο ὑψηλά. Καὶ ενδιόσκομενος ὑψηλὰ εὐρίσκετο παρασάγγας μακροὺς ἀπὸ τοὺς φύλους του, ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ καθίστατο ὁ ἀκατανόητος. Δὲν ἡρέσκετο πλέον παρὰ μὲ τὰ μικρὰ παιδία, μὲ τὸν γέλωτα τῶν ἀθώων τῶν δοκιμῶν καὶ διὰ τὸν Χριστὸς ἐπέτρεψε τὴν προσέγγισιν.

Ολοὶ οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι τοῦ ἡσαν ξέροι καὶ ἡ τραγῳδία ἡ μεγάλη ἡ ἐπαναλαμβανομένη μὲ δλας τὰς μεγαλοφυῖας, ἡ τραγῳδία τῆς ὑπεροχῆς ἡ δοκιμὴ βλέπει αἴφνιης αὐτὴν ἔρημον καὶ δροφανὴν ὑπεράνω τοῦ κόσμου ἐνίκησε καὶ τὸν Σολωμόν. Καὶ ὑποθέτω διτὶ τφόντι εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς ἡ παραφροσύνη ἡγγισέ τὸ πνεῦμα του, δχι ἡ παραφροσύνη τῶν ταπεινῶν τοῦ φρενοκομείου ἀνισορρόπων, ἀλλ' ἡ μεγάλη παραφροσύνη τὸ παραλήρημά τῶν ὄντων τὰ δοκιμαὶ δὲν δημιοῦν πλέον τὴν γλῶσσαν τῶν ἀνθρώπων, τὰ δοκιμαὶ διαλέγονται πλέον μὲ τὰς πηγὰς τῆς φύσεως καὶ μὲ τὰ στίφη τῶν πνευμάτων, τῶν μεγαλοφυῶν, οἱ δοκιμοὶ ὑπερβάντες τὰ δρατὰ καὶ τὰ νοητά, διαβάντες μὲ τὸ πτερύγισμά των τὰ δρη τῆς σκέψεως, μᾶς φαίνονται ἀκατανόητοι καὶ μᾶς φαίνονται παράφρονες. Οπως δὲ Νίτσε μετὰ τὴν ἐνατένισιν τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης τῆς ὑπερτάτης γνώσεως, δπως δὲ Σοῦμαν μετὰ τὴν νίκην ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἵχων, τοιουτορόπως καὶ διὰ τὸν Σολωμὸς ἔπαθε τὴν ἀγίαν παραφροσύνην τῶν μεγαλοφυῶν, δηλαδὴ ὑπερέβη καὶ περιεφρόνησε τὴν πτωχήν μας καὶ ἥρεμον νόησιν.

NIKIAS O EΞ YAKINΘΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΝ BION

ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

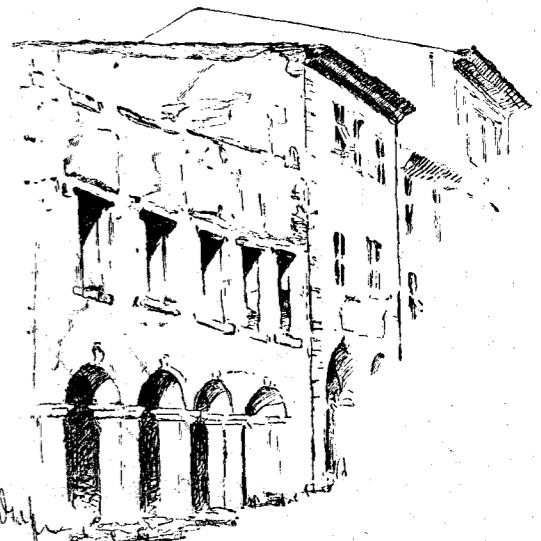
Ἐκ τῶν ὀνομαστῶν τοποθεσιῶν τῆς Ἐλλάδος εἶνε μέρος ζακύνθιακῆς ἔξοχῆς, τὸ γραφικώτατον Ψήλωμα, τὸ διασχιζόμενον ὑπὸ ἀμαξιτῆς ὄδοι, ἡτις κοινῶς λέγεται Καινούργια Ρούγα καὶ ἐπισήμως ὄδος Φιλικῶν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἀνεφάνη ἡ ποιητικὴ φύσις μᾶς ἐλληνικῆς δόξης, καὶ ἔξεταλχθησαν ἐπεισόδια τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐποκούμας.

Μικρὸς διὰ τὸν Σολωμὸν ἐσύγναζεν ἐκεῖνον τὸν δρόμον πηγαίνων εἰς τὸν Ἀγιον Νικόλαον, κοινῶς λεγόμενον Γαϊδουροταβέρνα, ἔνθα φαίνεται τὸ ἔξοχος καλλιεργημένον μαγικὸν λεκανοπέδιον. Αργότερα διὰ δρόμος αὐτὸς τὸν ἔφερε πρὸς τὸ καταφύγιον τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν Ἐστίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φιλικῆς Ἐταιρείας, εἰς τὸν ναΐσκον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῆς οἰκογενείας τοῦ Λατίνου. Εν τῷ ναῷ τούτῳ, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος τῆς Τριμόρφου, ὅπου ὀρκίσθη διὰ τὸν δημιουργησάντων τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐποκούμαν, δρκίζεται διὰ νέος Σολωμὸς διδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ηπειρώτου Ανθίμου Αργυροπούλου, καὶ μινεῖται εἰς τὰ μυστήρια τῶν Φιλικῶν. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην διὰ τὸν Σολωμὸν ἤκουε τὰς ἀποφάσεις, τὰς σκέψεις, τὰς ἐλπίδας καὶ τὴν αἰσιοδοξίαν τῶν μελλόντων ἱρώων ἐμάνθανεν ἐπειτα τὴν πρόδοτον τῆς ἐπαναστάσεως, ἐσπαράσσετο διὰ καρδία του ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν δεινοπαθημάτων τῶν πολεμιστῶν ἡ ἥγαλλετο ἀπὸ τὰς ἀγγελομένας νίκας των.

Εἰς τὸν ὁραῖον λοφίσκον, πλησίον τοῦ Αγίου Νικολάου, Στοῦ Στράνη λεγόμενον, ἐμπνέεται διὰ νέος Πίνδαρος, καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1823 γράφει τὸν « Υμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν ».

*

Καὶ αὐτὴν ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Σολωμοῦ εἶχε τὴν ἔκτακτον. Τὸ αἰσθητα τῆς φύλιας ἡτο εἰς αὐτὸν μέγα. Ἐπίσης τὸ αἰσθητα τῆς ἐλεημοσύνης. Αδύνατον ἥτο νὰ ἔβλεπεν ἐπαίτην



Η ἐν Ζακύνθῳ οἰκία τοῦ Σολωμοῦ, καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1893.

καὶ νὰ μὴ τὸν βοηθήσῃ. Ἐκλαίει διὰ τὸν θάνατον δημητρίου φύλου καὶ ἡσπάζετο τὴν χεῖρα ἀλλού διότι εἶδεν αὐτὸν νὰ τείνῃ χεῖρα βοηθείας. Σπανίως δηλεῖται ἥρεσκετο ἀκούων καὶ ἐρωτῶν περὶ ὅλων τῶν πραγμάτων.

« Ημέραν τινὰ εἶδεν ἔνα πωλητὴν πτηγῶν. Ηγόρασε δλα τὰ πτηγὰ, ἥνοιξεν ἐπειτα τὴν θυρίδα τοῦ κλωβίου καὶ τὰ ἀφησεν ἐλεύθερα νὰ πετάξουν, λέγων « τὰ καῦμένα! »

*

« Ηγάπα πολὺ τὰ ἀνθη ἰδίως τὴν γαζίαν. Τόση ἥτο ἡ πρὸς αὐτὴν ἀγάπη του ὥστε ἔδιδεν ἐν τάλληρον εἰς τὴν ἔκεινον δοτις τοῦ ἔφερε τὰς ἀπαρχὰς τῆς γαζίας, τὰς πρωτόβουλας ὡς ἐλεγεν. Ο Γεώργιος Παράσχος διηγεῖται:

« Τὸ ἄνθος γαζία ἡγάπα περιπαθέστατα διεύγενης Σολωμός. Οτε μετὰ τοῦ Ζαμπελίου ἐκλήθημεν εἰς τὴν τραπέζαν του: Χωρὶς γαζία, μοῦ εἶπε, δὲν ἡμπορῶ νὰ κάμω ποτέ ἀντίχῃ νὰ μοῦ λείψῃ παίρνω καρπὸ λεμονᾶς. » Εκτοτε δὲν ἀνέφερα τὴν γαζίαν εἰμὴ διὰ τῶν λέξεων: « ἄνθος Σολωμοῦ ». *

Τῷ 1818 ἐπέστρεψεν διὰ τὸν Σολωμὸν εἰς τὴν Ζακύνθον καὶ εἶδε τὴν Επιάνησον ὑπὸ τὴν



Ἐρείπια ἀγίου Γεωργίου τῶν Λατίνων, ὅπου ὠρκισθη ὁ Σολωμὸς ὡς Φιλοκός.

ἀγγλικὴν προστασίαν. Γεννᾶται ἡ φιλόπατρις ἰδέα νὰ λάβῃ ἡ Ἐπτάνησος μεταρρυθμίσεις τοῦ αὐτηροῦ συντάγματος τοῦ Μαΐτλανδ τῇ 23 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 καὶ γίνεται ἀναφορὰ τῶν ἐγκρίτων Ζακυνθίων αἰτούντων τοῦ συντάγματος τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ Σολωμὸς καὶ αὐτὸς ὑπογράφει καὶ εἰς τὴν ἀναφορὰν προσθέτει: «Οὗτος οἱ μεταγενέστεροι ἡμῶν περιεργαζόμενοι τὰς ἀτυχίας τῆς ἡμετέρας πατρίδος καὶ ἀθλίας θυγατρὸς ἐνδέξου μητρός, ἐὰν ἐφωτήσωσι τίς ἀνέπλασεν ώραίαν αὐτὴν δι' Ἐλευθερίας, ἡ ἴστορία θ' ἀποκριθῇ: Γεώργιος δὲ Δ'».

*

Πατρὶς καὶ θρησκεία ἥσαν τὰ δύο ἰδεώδη τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Σολωμὸς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἥτοι θρησκος, ἐσύχναζε τὰς ἐκκλησίας καὶ γραῖα γείτων τῆς ἀγίας Παρασκευῆς πρὸς εἰκοσαετίας μοῦ εἶπεν ὅτι ὁ ποιητὴς παιδίον, ἐπίγιανε τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἐορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην καὶ ἔλεγε τὸ Κύριε Ἐλέησον σφοροτσινὰ μὲ γλυκεῖα φωνή, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τῆς μακαρίτιδος γραίας. Ἡκούσαμεν ἐπίσης ὅτι δσάκις ἔβλεπεν εἰς τὴν γῆν χόρτα ἢ ἄλλο ἀντικείμενον σχηματίζον σταυρόν, ἔκυπτε καὶ ἐλάμβανεν ἐν τεμάχιον, τὸ ἥσπαζετο καὶ τὸ ἔρριπτε. Δυσορεστεῖτο πολὺ δσάκις ἥκουνε νὰ καταφέρωνται

κατὰ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Θεοῦ.

*

Περὶ τῶν ἐρώτων τοῦ Σολωμοῦ οὐδὲν ἐγράφη οὔτε γνωρίζομεν λεπτομερείας ἀλλ' ὡς μᾶς ἐβεβαίωσαν σύγχρονοι αὐτοῦ φύλοι, αἱ ὑπὸ τοῦ Σολωμοῦ ἀγαπηθεῖσαι γυναικες ἥσαν ἐκτάκτου ὡραιότητος. Εἶχε θυγατέρα, ἥτις διοικούσε πολὺ μὲ τὸν ποιητήν. Ἐν Κερκύρᾳ ἥγαπα ἐμμανῶς Ζακυνθίαν, σύζυγον λογίου Ἰταλοῦ.

*

«Ο Σολωμὸς ἥτοι γενναῖος καὶ ἐδαπάνα πολλά. Ὄταν ὁ ἀδελφός του Δημήτριος τοῦ ἐγραψε νὰ είνε δλίγον φειδιωλὸς τοῦ ἀπήντησεν:

Γυμνὸς 'ς τὸν κόσμον ἐμπῆκα,
Γυμνὸς θὲ νὰ ταφῶ,
Ο κόσμος εἶνε ξένος,
Δὲν εἶνε κανενός.

*

Εἶναι γνωστὴ ἡ φιλία ἡ συνδέσασα τὸν Σολωμὸν μὲ τὸν Μάντζαρον. Ἡ ποίησις καὶ

ἡ μουσική, ἀδελφωμέναι, ἀνέπτυξαν στενὴν φιλίαν μεταξὺ τῶν δύο καλλιτεχνῶν.

Ὁ Μάντζαρος, τὸν ὅποιον εὐτυχήσαμεν νὰ ἔχωμεν διδάσκαλον τῆς μουσικῆς, μᾶς ἔλεγε συχνὰ περὶ Σολωμοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς ἥτο πολὺ εὐχάριστος εἰς τὴν δομήν του Ἡρέσκετο μᾶλλον νὰ μελετῇ παρὰ νὰ γράψῃ. Ἡνχαριστεῖτο νὰ είνε μόνος καὶ μόνος νὰ περιπατῇ παρὰ τὸ φρούριον, ἐν Κερκύρᾳ, ἔχων τὰ θυλάκια του πλήρη ζαχαρωτῶν, τὰ δόπια ἐμοίραζε εἰς τὰ μικρὰ παιδία διότι τὰ ἥγαπα διότι πλάσματα. Ἡ Ἰταλία τοῦ ἥτο πάντοτε πολὺ προσφιλής.

*

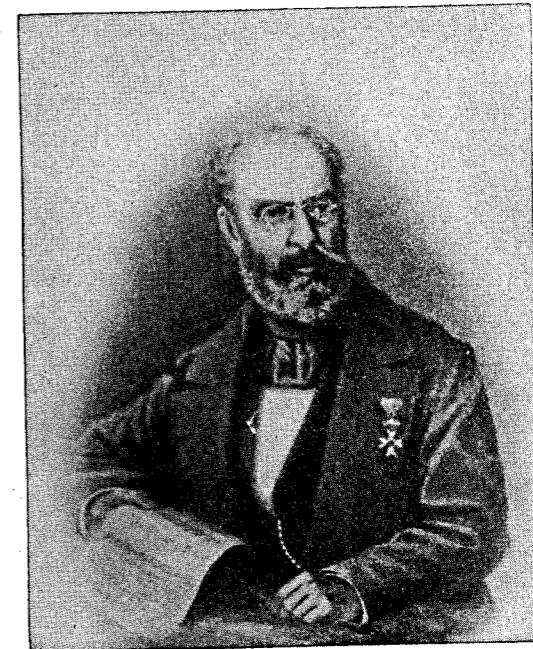
Ο Σολωμὸς ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν πεντήκοντα ἐννέα ἐτῶν, τῷ 1857 εἰς Κέρκυραν. Τὰ

δοτᾶ του μετέφερεν δὲ ἀδελφός του Δημήτριος καὶ ἐτέθησαν εἰς μαυσωλεῖον εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἀγίου Μάρκου, ἥτις πρὸς τιμὴν του ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολωμοῦ ἐγένοντο τρεῖς μέχρι σήμερον ἐκδόσεις ἐν Κερκύρᾳ (1859), ἐν Ζακύνθῳ (1880) καὶ ἐν Ἀθήναις (1901). Ὁ π. Ἀγγελος Μωρόπητης ἀναγγέλλει τετάρτην ἐκδοσιν διὰ τὰς ἐορτάς.

Πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐπιτροπὴν ἐστάλησαν ἐκ Κερκύρας τὰ χειρόγραφα τὰ διασωθέντα τοῦ ποιητοῦ, τὰ ὅποια εἴδομεν καὶ ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα. Ὁ πρόεδρος τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς δστις κατέχει αὐτά, μᾶς ἐπληροφόρησεν διότι σκέπτεται νὰ τὰ δημοσιεύσῃ ἀνεῳρεθῆ ἐκδότης.

Σ. Δ. ΒΙΑΖΗΣ



Νικόλαος Μάντζαρος.

ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμανον φάχη
Περπατῶντας ἡ Δόξα μοράχη
Μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
Καὶ 'σ τὴν κόμη στεφάνη φορεῖ
Γινομένο ἀπὸ λίγα χορτάρια
Ποῦ εἶχαν μείνη 'σ τὴν ἔρημη γῆ.

Στὴν σκιὰ χεροπιασμέναις,
Στὴν σκιὰ βλέπω καὶ ἔγδω
Κοινοδάχτυλαις παρθέναις,
Οπὸν κάνουντε χορό.

Στὸν χορὸν γλυκογνοῦζον
Ωραῖα μάτια ἐρωτικά,
Καὶ εἰς τὴν αὔρα κυματίζοντα
Μαῆρα, δλόχουσα μαλλιά.

Η ψυχή μου ἀναγαλλιάζει,
Πῶς δὲ κόρφος καθεμαῖς
Γλυκοβύζαστο ἑτοιμάζει
Γάλα ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριᾶς.

Δὲν ἀκούεται οὐτέ ἔνα κῦμα
Εἰς τὴν ἔρημη ἀκρογιαλιά.
Δὲς καὶ ἡ θάλασσα κοιμᾶται
Μέσος 'σ τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά.

Σὲ κιμητήριο
Ἐνναι στημένα
Δύο κυπαρίσσια
Ἄδελφωμένα

Ποῦ πρασινίζοντε
Μέσος 'σ τὸν σταυρούς.

Όταν μεσάνυχτα
Καταβούται
Οἱ ἀνέμοι, ἀν τά βλεπες
Πῶς κυματίζοντα
Ἐλεες πῶς πράζοντε
Τὸν ζωταρούς.

Ητον στὴν ἀλλαγῇ
Τὴν μοναξία
Σιρογγυλοφέγγαρη
Φωτοχυσία,
Σὰν τὴν λαμπρόπλαστη
Πρωτονυχιά.

Μὲ τὰνθη μας ἐμίσεψε
Ναῦρο ἀνθη σὰ γυρίσῃ
Ἐποίμασέ τα, καὶ ἔφθασε
Δὲν ἡμίπορεῖ ν' ἀργήσῃ.
Μὴν εἴναι κείη παρόχεται
Μὲ κάτασπρα πανιά;

..... τῆς ἥμέρας,
Π' δὲ τρίτος ἀνθιζε 'σ εσὲ θεοτικὸς Ἀποῦλης,
Μὲ τὴν ψυχὴ τρεμάμενη μέσος 'σ τὴν χαρὰ τοῦ πόθου,
Ἄχ! σ' ἔσταινα βασίλισσα 'σ τῆς γῆς ταῖς εὐτυχίαις,
Ἐνῷ λαις ταῖς δοκίμασι κυντῶντας τὴν θωράσσου.
Στὴν πλάκα πέφτω, καὶ θαρρῶ πῶς δὲ θὰ σοῦ
βαρύνη,
Παρθέν', ἀπὸ τὰ χεῖλη μου, καὶ ἀπὸ τὰ γόνατά μου.

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα,
Καὶ σὲ τούτη τὴν ἄφραστη ἀρμονία
Τῆς καρδιᾶς μου ἀποκρύνεται ἡ λαχτάρα.

Γλυκὲ φίλε, εἶσαι σύ, ποῦ μὲ τὴ θεία
Ἐκσταση τοῦ Ὄσσιάνου, εἰς τὸ ἀκρογιάλι
Τῆς ρυχτὸς ἐμφυγοῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ὅμνον 'σ τὰ κάλλη
Τῆς Σελήνης αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
Ο τυφλὸς ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποῦ ἀκονιμβοῦσε
Σὲ μιὰν ἔτια, καὶ τὸ φεγγάρι ωστόσο
Στὰ γέρεια τὰ ίερὰ λαμποκοποῦσε.

Απ' τὸ Σκοπό, νάτο, προβαίνει ὡς πόσο
Σὺ τὴν ρύχτα τερπνὰ παρηγόριζεις!
Υμρο παθητικὸ θὲ νὰ σοῦ νηφώσω.

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, δταν λαμπτίζεις
Στρογγυλό, μεσοντάνιο, καὶ τὸ φῶς σου
Σὲ ταφόπετρα δλόασπορη ἀποκοιμίζεις.

Δὲν εἴναι χόρτο ταπεινό, χαμόδεντρο δὲν εἴναι
Βρύσαις ἀπλώνει τὰ κλαδιά τὸ δέντρο 'σ τὸν ἀέρα
Μήν χαρτεοῆς ἐδῶ πονλί, καὶ μὴ προσμένης χλόη
Γιατὶ τὰ φύλλα ἀν εἰν' πολλά, σὲ κάθε φύλλο πνεῦμα
Τὸ ψηλὸ δέντρο δλόκληρο καὶ ἡχολογῆ καὶ ἀστράφει
Μ' δλοντς τῆς τέχνης τοὺς ἥχοντς, μὲ τὸ οὐρανοῦ τὰ
φῶτα.

Σαστίζεις ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ δὲν οὐρανὸς τὸ τέρας
Τὸ μέγα πολυκάντηλο μέσος 'σ τὸ ναὸ τῆς φύσης,
Κι δρμόζοντα διάφοροτὸ φῶς χιλιάδες ἀστρα,
Χίλιαις χιλιάδες ἀσματα μιλοῦν καὶ κάνονταν ἔνα.
Στὸ δέντρο κάτω δέησιν ἔκαμεν ἡ βισκοποῦλα.
Τὸ δστρα γοργὰ τὴ δέχτηκαν καθὼς ἡ γῆ τὸν ἥλιο.
Τὰ Σεραφείμ ἐγγώρισαν τὸ βάθος τῆς ἀγάπης,
Κι δλόκληρος ἡ Παράδεισο διπλῆ Παράδεισο ναι.
Ποιὸς ἔχει πῆ ποῦ σοῦμελλε, πέτρα νὰ βγάλῃς
φόδο;

Μάγεμα ἡ φύσις καὶ δηνειδο 'σ τὴν δμορφιὰ καὶ
χάρη,
Η μαύρη πέτρα δλόχουση καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι

Μὲ χίλιαις βρόσαις χύνεται, μὲ χίλιαις γλώσσαις
κρένεις
Οποιος πεθάνη σήμερα χίλιαις φοραῖς πεθαίνει.

*
Θύραις ἀνοίξτε δλόχουσας γιὰ τὴ γλυκειὰν ἐλπίδα.

*
Ήταν μὲ σέρα τρεῖς χαραῖς 'σ τὴν πίκρα φυτω-
μέναις,
Ομως γιὰ μένα 'σ τὴ χαρὰ τρεῖς πίκραις φιξω-
μέναις

*
Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἀγρυπνα τὰ μάτια τῆς
ψυχῆς μου.

*
Ολίγο φῶς καὶ μακρινὸ σὲ μέγα σκότος καὶ
ἔρμο.

*
Ἐστησ' δὲ "Ἐρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸν Ἀποῦλη,
Κ' ἡ φύσις ηὗρε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκειά της
ῳδα,
Καὶ μέσος 'σ τὴ σκιὰ, ποῦ φούντωσε καὶ κλεῖ
δροσιαῖς καὶ μόσχους,

*
Ἀνάκοντος κηλαϊδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος.
Πολλαῖς φοραῖς σὲ ἀγκάλιασα . . .
Πολλαῖς μὲ τὴν ἀγάπη μου καὶ μὲ τὸ πέταμά μου.

*
Μ' ἀρέσει, δρῦ, νὰ σὲ θωρᾶ μέσος 'σ τοῦραν
τὸ σὲ ἀγκάλαις.
Τὸ χάσμα π' ἀροιξ δὲ σεισμὸς καὶ εὐθὺς ἐγέμισ
ἀγθη.

*
Οὐρανὸς δένεται καὶ γῆ 'σ τὴν δμορφη ματά της.
Γελᾶς καὶ σὺ 'σ τὰ λούλουδα, χάσμα τοῦ βράχου
μαῆρο.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΙΣ

ΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΣΟΛΩΜΟΝ

Ενας αἰών ἐπέρασε. Κάθε ήμέρα φέρει τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πλησιέστερα πρὸς τοῦ Ποιητοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ὄνομά του βαθύτερα ρίζώνει μέσα μας καθ' ἐκάστην. Ξανοίγει ὀλοὲν εἰς τὰ μάτια μας ὅνειρον ἀφθαστῆς ὄμορφιᾶς, βγαλμένης ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς φύσεως, τὸ αἰώνιον.

Καὶ ἔορτάζει σήμερον ὅλη ἡ Ἑλλάς, κάθε γυνία τῆς ἐλευθέρα καὶ δούλη, μαζῇ μὲ τὴν μυροβόλον νῆσον τοῦ Ἰονίου.

Ἡ σημεριṇὴ ἡμέρα εἶγαι ἡμέρα δοξασμένη. Ἡ δόξα τῆς εἶναι ἡ δόξα τὴν ὅποιαν προσδίδουν εἰς τὰ ἔθνη οἱ μεγάλοι ἔργαται τῶν ποιηταί, σοφοί, καλλιτέχναι, στρατιῶται. Ὁ λαὸς ἀκολουθεῖ. Ὁ λαὸς λατρεύει. Ὁ λαὸς τιμᾷ.

Σήμερον καλεῖται ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ τιμήσῃ τὸν ποιητήν του.

Μία ἀκόμη ἔνδειξις τῆς τιμῆς αὐτῆς, τῆς πολλαπλῶς ἐκδηλουμένης μὲ τὰς ἔορτὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος του, πραγμάτωσις πόθου γενικοῦ, τὸν ὅποιον πολλάκις ἥκούσαμεν, όμως ἵτο νὰ στηθῇ ἡ προτομὴ τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας. Νὰ στολίσωμεν μὲ τὴν μορφήν του μίαν πλατεῖαν τῆς πρωτευούσης. Νὰ ἔημερώνη κάθε πρωΐ ὁ ἀττικὸς ἥλιος ἐπάνω εἰς τὰ μεγάλα του ὅνειρα. Νὰ χαιρετίζωμεν καὶ τὸν ποιητὴν μαζῇ μὲ τὸν "Υμνον".

Τὰ «Παναθήναια», μαζῇ μὲ τὴν σημεριṇὴν ἔορτήν, γίνονται διερμηνεῖς τοῦ ἴδιαιτέρου αὐτοῦ πόθου, νὰ στολισθοῦν αἱ Ἀθῆναι μὲ τὴν προτομὴν τοῦ ποιητοῦ. Πρὸς τοῦτο ἀνοίγομεν κατάλογον εἰσφορῶν εἰς τὰ γραφεῖα μας. Εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος όμως δημοσιεύσωμεν τὰς σταλησομένας εἰσφοράς. Ἐχομεν δηδη δηλώσεις φίλων μας προθυμότατα ἀποδεχθέντων τὴν πρότασίν μας.

Αἱ εἰσφοραὶ ἀποστέλλονται πρὸς τὸν κ. Κίμωνα Μιχαηλίδην, Διευθυντὴν τῶν «Παναθηναίων» ἢ πρὸς τὴν Τράπεζαν Ἐμπεδοκλέους, Ἀθῆνας. Θ' ἀναγράφωνται δὲ τακτικῶς εἰς τὰ «Παναθήναια».

Τὸ ἔργον όμως στοιχίσῃ μετὰ τοῦ βάθρου 4-5000 δραχμάς. Ἀποτεινόμεθα πρὸς πάντας, δεχόμενοι καὶ τὴν ἐλαχίστην καταβολήν.

Προσεχῶς όμως προκηρύξωμεν διαγωνισμὸν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, δοίζοντες ἐν καιρῷ τὴν ἐλλανόδιον ἐπιτροπήν.

Ἡ Διεύθυνσις τῶν «Παναθηναίων».